

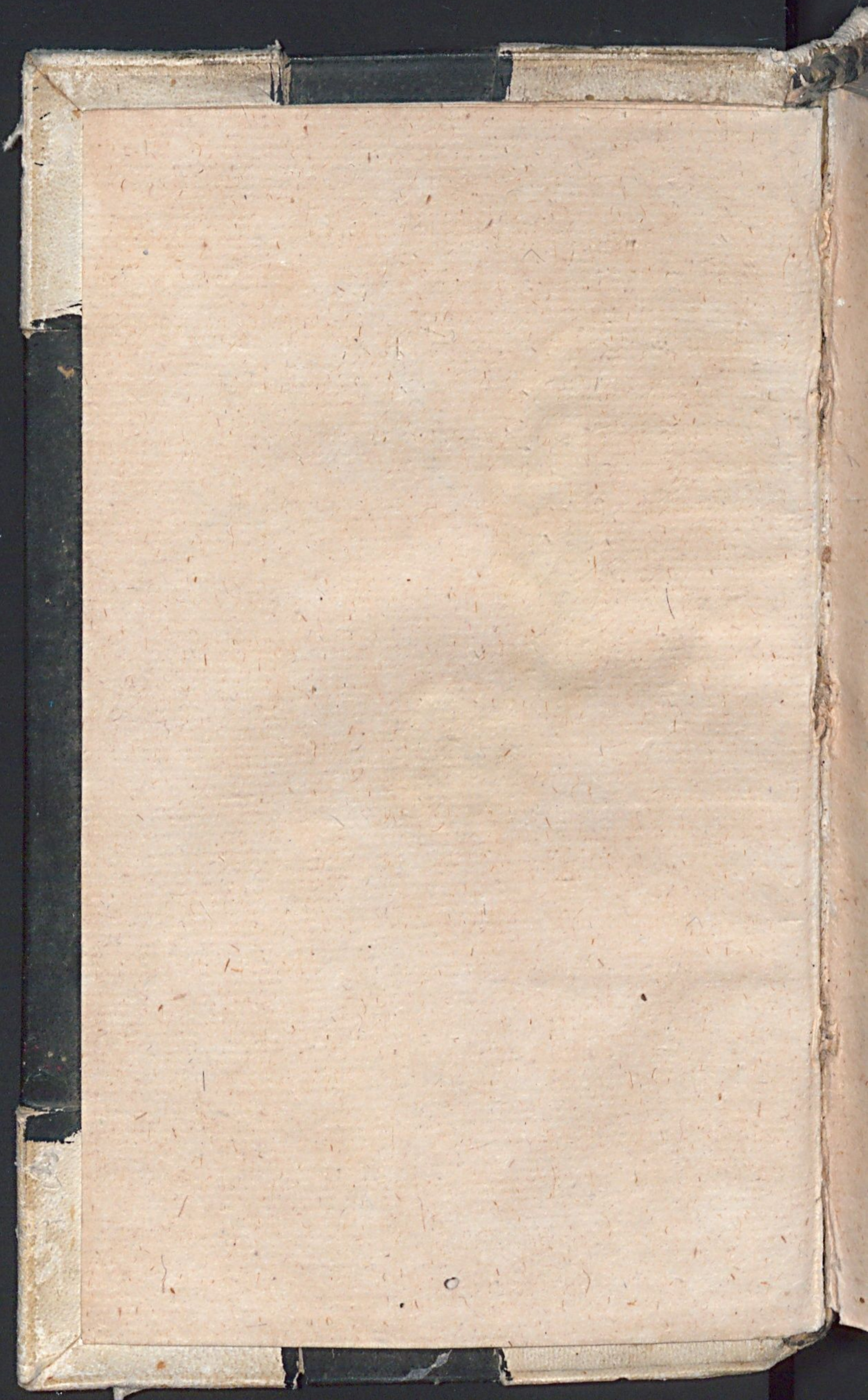
W. J. W.
W. J. W.

39

ock

2/ 39
ock

DE
MEMORIA
ARTIFICIOSA
LIBELLVS.

Auctore

JOHANNE AVSTRIACO.

*Omnibus cuiuscunq; status aut conditionis
hominibus, præcipuè verò literarum studio-
sis, Oratoribus, Theologis, Iurisperitis, atq;
ijs, qui ad Doctoratus apicem ascendere
satagunt, maximè utilis &
necessarius.*

ARGENTORATI,

*Excudebat Antonius Bertramus Academicus
Typographus. Anno Christi
M. DCIII.*

DE
MEMORIA
ARTIFICIOSA
LIBELLVS

JOHANNES ANTONIO

omnibus in seipso habitis et conditionis
rationibus tractat et in fine in studio
de oratione et de oratione tractat et de
de oratione et de oratione tractat et de

ARADENSIORATA
Königliche Bibliothek
1787

INDEX HVIVS LIBELLI.

Tractatus I. De Locis.

Caput 1. De locis Maioribus.

2. De locis Terrenis.
3. De partibus minorum naturalium.
4. De locis Artificialibus.
5. De ordine locorum vniformi, & multiformi.
6. De partibus cubiculorum & eorundem ordine.
7. De locis voluntarijs.
8. De locis mixtis.
9. De locis collateralibus.
10. De locorum conditionibus.

Tractatus II.

De dictionibus rerum formatarum.

Caput 1. De diuisione dictionum.

2. De rebus per se formatis, item de ijs, quæ magnitudine immodica, vel exigua valde sunt prædita.
3. De personis cœlestibus.
4. De personis infernalibus.
5. De gentibus, vrbibus, & personis alijs publicis.
6. De personis priuatis.
7. De similitudine.
8. De scriptura hieroglyphica.
9. De figuris.
10. De effectis.
11. De causis & simulacris.
12. De subiectis.
13. De modis cæteris.
14. De verbis.

Tractatus III.
De dictionibus ignotis & non formatis.

- Caput 1. De perfectis dictionibus.
2. De detractioe.
3. De adiectione.
4. De commutatione.
5. De traiectione.
6. De syllabis.
7. De Literis.
8. De placito.

Tractatus IIII.
De coniunctis dictionibus.

- Caput 1. De poëmatibus.
2. De Sententijs & Legibus.
3. De periödis.
4. De orationibus & concionibus.
5. De historijs & negotijs.
6. De argumentatione.
7. De ratione dictandi.
8. De tempore.
9. De numeris.
10. De formatione particularü citationis maiorum.
11. De formatione particularum minorum.
12. De applicatione dictarum particularum ad locos.
13. De conditionibus figurarum.
14. De remouendis simulacris.

TRACTA-

TRACTATUS I. DE LOCIS.

CAPVT I.

De locis Maioribus.

Artificialis memoria duabus comparatur rebus, locis & figuris. Nam vt calamo scribens, charta, vt loco, literis vt figuris & signis vtitur: Sic is, qui memoria quid artificiali discit, aut alijs tradit, locos vt chartam, figuras vt literas adhibet. De his igitur duabus partibus sermonem instituam. Prius autem quam ad figuras, vt partem longè difficiliorem copiosius explicare aggrediar, de loco quid & quotuplex sit qua fieri potest breuitate agam. Locus est figurarum seu imaginum sedes: locorum alij naturales, alij artificiales. Naturales dicuntur, qui à natura auctore suam traxerunt originem: horum alij maiores sunt, alij minores, qui in suas quoque partes, vt mox patebit, plerique diuiduntur. Maiores, qui alios suo continent ambitu, in elementares & cœlestes paruos, quorum hi ex sphaeris cœlestibus, illi ex quatuor elementis componuntur. Minores voco, qui maioribus proximè subijciuntur: Sunt autem (vt ab inferioribus faciam

ciam initium) hi præcipui: Infernus circa terræ
 centrum firmatus. Terra cuius partes duæ sunt:
 interior, in qua metalla, lapides &c. Exterior ipsa
 terræ superficies plantis animantibusq; conspici-
 enda. Sunt & mari suæ partes: prima profun-
 ditas eius luto arenoq; repleta: Deinde Medie-
 tas, in qua bestiae marinæ, & pisces grandiores
 natant. Postrema, eiusdem summitas nauibus
 fulcata, & procellis agitata. Regio aëris in tres
 partes præcipuas à philosophis secatur, in infi-
 mam, quam aues peruolitant, in mediam ubi nu-
 bes, pluuia, nix, fulgura, tonitrua generantur. In
 supremam, in qua Cometæ, & alia eiusmodi me-
 teora collucent. Ignis quidem & planetarum qui-
 libet vnum modò locum nobis suppeditabit, ipsa
 galaxia notabilem. Hunc ordinem planetæ cum
 Sphæris suis sequuntur Luna cuius Sphæra ex ar-
 gèto solido facta comminiscimur. Diana vestibis
 argenteis corruscans insidet. Mercurius vestibis
 colore argento viuo simili infectis, & alatis in mo-
 dum cursoris pedibus planetæ suo radianti asta-
 bit, cuius orbis argento viuo rutilabit. Venus
 super planetam suum candore fulgentem erecta
 stabit, crispis, sparsisq; crinibus, & veste candida
 Nympharum in morem ornata: Sphæram eius
 ex ære confictam credes. Planetam Solis cum
 orbe suo aureum putato, quem Phœbus fulgenti
 currui insidens moderabitur. Mars armatus ar-
 denti

denti insidens equo, super planetam ignem ferreo suo impositum orbi erit collocatus. Iuppiter in sede, vt Rex hominum atq; Deorum eburneam super sellam posita, sedebit, cuius orbis ex stanno fabricatus. Saturnus senex partim caluus, partim canus planeta, orbi suo plumbea materia non dissimili, tremens & algens insidebit. Saturni sphaeras caelum stellatum contiguum est, in tot quot nostri sidera, locos partibile. Caelo empyreo partes assignari possunt infinitae ferme, sicut eas copiosissime tractauit, vir cum omni disciplina politus, tum artis huius author praestantissimus Rosellus.

CAPVT II.

De locis terrenis.

TErrenorum, pro partibus terrae varie consideratis, variae sunt partitiones. Alium enim locum hemisphaerium nostrum constituet, aliud Antipedum: Rursus alium oriens, alium occidens, alium Meridies, alium Septendrio. Denique est Asia, Europa, Affrica, & America. Partium harum singulae regiones & prouincias continent, quam plurimas, quarum partes itidem principales duae sunt, montes & planicies. Locorum huius quemadmodum & illorum ferme alij magni sunt, alij parui: horum rursus minores alij, alij minimi: Magni in terrenos & aquosos distribuuntur: Aquosis

DE MEMORIA

flumina, stagna, riui, quibus adduntur fontes, subsunt. Fluminum partes sunt, littora vel ripæ, portus, arbores, salices, frutices, arena, ipsa aqua & ij, qui sub ea natant pisces. Stagnis eadem subiiciuntur partes: Riui ripas, aquæ decursum, pisces pisciumq; gurgites tenent. Fontes origine & aqua ipsa contenti sunt. Terrei ex cultis & incultis, quorum hi saltibus, syluis, locisq; alijs sterilibus horrent, illi agris pratisq; ornantur viridibus, constant saltibus, syluis, alijsq; locis: incultis arbores, frutices, herbæ, omnisq; generis animantes & horû latibula, nidiq; insunt: quemadmodum agris, arua & horti, quibus itidem arbores, herbæq; consitæ, flores, frumenta, præterea homines & animalia mansueta seu domestica subiiciuntur. Prata quoq; gramine, riuis, herbis & floribus rident.

CAPVT III.

De partibus minorum naturalium.

ANimalium rationis expertium alia sunt maiora, minora alia: Maiora ea sunt, quæ in partes secari possunt. Et horum alia volatilia sunt alia gradientia. Volatiliu maiores partes seu loci sunt caput, tergum, cauda, ala, vtraq; gradientium quadrupedum, caput, tergum, cauda siue podex, latera. Homo variè diuisus præbet multos locos. Prima diuisione à pede dextro lateraliter

ARTIFICIOSA.

teraliter ascendendo sunt, pes inferior, tibia, femur, latus, humerus, brachium, lacertus, manus, digiti singuli, gena, auris, tempus dextrum: descendendo tempus sinistrum, auris, gena, digiti, incipiendo à minimo sicut in dextra à pollice, manus, lacertus, brachium, humerus, latus, femur, tibia, pes inferior. Secunda diuisione occurrunt vtriusq; pedis genua, gremium, seu partes femorum anteriores, pudenda, venter, pectus, guttur, mentum cum barba, os, nasus, vterq; oculus, frons, vertex cum capillis, occiput, ceruix, dorsum, nates, os sacrum, poplites. Tertia continet tibia, femur, brachium, lacertum, siue manum dextri lateris cum capite, & manum, brachium, femur, tibiam, sinistri lateris. Quarta, pede q; manuq; dextra, capite, sinistra manu, pede sinistro, pectore, tergo, constat. Quinta ventrem, caput, tergum parit. Sexta, caput, pectus, pedes, vel contra. Septima, dextram, pectus, sinistramque comprehendit. His addi possunt, aliæ pro arbitratu cuiuslibet diuisiones. Sunt & arboribus suæ partes, scilicet radices, trunci, rami, surculi, flores, folia, fructus, quibus & aues insident. Frutices & herbas maiores, in radices. Montium partes naturales sunt valles cum fontibus, riuis & fluminibus ibidem repertis. medietas & cacumen: qui etiam arboribus, feris, ferarumq; speluncis, lapidibus & metallis plerunq; decorantur.

DE MEMORIA

CAPVT IIII,

De locis Artificialibus.

LOci artificiales ab arte sic dicti, in magnos, paruos & minimos distribuuntur. Magnis vrbes, oppida, vici subiiciuntur. Parui ex castellis, ex arcibus, & villis, & tabernis & hospitalibus, ex curijs, & priuatis ciuium ædibus: præterea, ex cænobijs, templis, scholis, officinis: deniq; ex foris diuersis, porticis alijsq; locis publicis componuntur. Partes horum aliæ sunt internæ, externæ aliæ. Externas dico, quæ illis extrinsecus adiacent, vt sunt viæ publicæ, plateæ, pontes, patibula, molendina, horti, lacus, fossæ, valla, mœnia, & his simjlia multa tum nominata, tum nomine carentia. Ædificia particularia, ex suis quoq; partibus constituuntur, cubiculis nimirum, quo nomine mansiones & receptacula, quæcunq; cum hominibus familiaria, tum pecoribus rebusq; domesticis destinata, comprehendo. Cubiculum vnumquodq; in suas partes, scilicet in quatuor parietes vel in angulos potius, & in medium, (quod omitti à plerisq; solet) diduco quæ si columnas, imaginibus, ablutorijs, cistis armarijs, scamnis, fornacibus, gladijs alijsq; rebus domesticis ornentur, distinguanturq;, tot loca subministrabunt, quot reseiusmodi locum à loco discernentes, in eis repertæ fuerint. Officinæ artificum

artificum præter angulos quatuor, multa loca alia varijs suis instrumentis effecta, distincta q; nobis præbent. Quæ quidem instrumenta ob id quoq; notatu dignissima sunt, quod figurarum copiam & suppellectilem nobis non exiguam suppeditent. Templâ cæmeterijs, portis, baptisterijs, aris, sepulchris, suggestis, sellis varijs, columnis, epitaphijs, organis alijsq; insignibus venusta sunt. Sacella totidem loca, quot habent angulos, præbent, quibus altaria, mediumq; & illa quæ angulis interiecta sunt, adiiciuntur. Altaria gradibus, candelabris, vexillis, imaginibus, calicibus, libris pulpitis & alijs rebus sæpè adornata notabilia redduntur. Notandum autem est, harum rerum pro locis tot vna formatione sumendas, quot negotio nostro suffecerint, aut memoria tueri siue perturbatione potuerint.

CAPVT V.

De ordine locorum uniformi & difformi.

PRiუსquam de locis alijs agamus, locorū ordinem, à quo illorum maximè dependet cognitio, proponam. Notandum autem in primis est, naturales locos, quos ab artificialibus supra distinxi, cum his quo ad ordinemplerunq; confundi ac permisceri. Ordo est certa locorum dispositio, successioq; est triplex, naturalis, fortuitus, & volun-

DE MEMORIA

§ & voluntarius. Naturalis ille dicitur, quem à primo ortu suo nacta sunt loca, siue naturalia ea sint, siue artificialia. Fortuitus quem casu aut electione libera consequuntur, vt si lapis, truncus, vel aliud quid casu positum, in locorum numerum ac ordinem referatur. Voluntarium appello eum, quem nos consilio & voluntate, rei commoditatem seu qualitatem considerantes, eligimus. Horum alius, vniformis est, qui reperitur in rebus eiusdem naturæ & speciei, alius multiformis, qui est inter res diuersæ naturæ. His obseruatis ad ordinem locorum deuenio. Ac in primis vt à maximis incipiam, loci elementares, & cœlestes, eum inter se tenent ordinem, quem in eorum enumeratione capite primo obseruauit. Neq; de magnorum id est regionum, & prouinciarum dispositione quidquam hic lector expectabit, cum ea ex tabulis geographicis, cosmographicisq; percipi melius, quàm hoc loco tradi possit, quibus hoc adiungendum, & tanquam conditio generalis & primaria locis omnibus conueniens diligenter aduertendum, vt à parte sinistra incipientes, dextram versus in illis colligendis, vsurpandisq;, procedamus, siue id recta fiat linea, vt in locis his maioribus plerunq;, siue circulari, vt in alijs sæpè euenit. Idem esto iudicium de serie maris, stagnorum, fluuiorum, montium, urbium, vniformi ex tabulis etiã absq; magno labore colligenda. *Ædificiorum autem*

ARTIFICIOSA.

9

autem arborum, pratorum & aliorum minorum locorum ordinationem monstrabit, accurata eorum collustratio, atq; contemplatio. Ad multiformem rerum ordinem cognoscendum, maior omninò labor exigitur: nam licet maiorum locorum tabulæ nobis cosmographicæ præbeant cognitionem, tamen de minoribus in illis contentis, siue naturales illi sint, siue artificiales, nullam faciunt vel obscuram prorsus rationem. Quare perfectam eorum notitiam nisi suamet lustratione comparatam habere potest nemo. Generaliter autem loquendo de dispositione illorum, hoc obseruandum est, vt eo quo aut inter se, & cum maioribus coniuncti sunt ordine, in usu eorum procedamus. Exempla huius rei, quia prolixam nimis sunt, præmitto, & viua potius voce quam scriptis mihi breuitatem sectanti explicanda, & declaranda censui.

CAPVT VI.

De partibus cubiculorum, & eorundem ordine.

Cum domum intras, hîc & cubiculorum & locorum in his constitutorum ordo seruandus est, vt captum à latere sinistro exordium dextrum versus perducas. Nam cum talis in locis scribendi ratio à mente nostra facta, illi quæ manus

nus

nus in charta utitur nō dissimilis ad eam nos usus
& exercitatio calami reddidit promptiores. Cu-
biculum quoduis loca per se confert, juxta nu-
merum angulorum quatuor, inter quos sinistrae
tuæ occurrens primus locum primum dabit, tres
sequentes locum secundum, tertium & quartum.
His adiunges quæ angulis interiecta sunt, aliquā
constituunt differentiam, ut sunt mensa, scamnū,
fornax & alia, quibus cubicula plerunq; ornari
expoliriq; supra diximus, quorū ordinem quem
inter se sortita sunt, si tenueris non locorum tan-
tū numerum angulis, sed formarum etiam de-
fectum compensabis. Ex ultimo primi cubiculi
loco ad primum sequentis te conferes, in quo si
loca, ut in primo disposita perpendens ad tertium,
ex hoc in quartum & ultra donec ad postremum
veneris progrediēre. Quomodo simili perlustra-
to, primò laquearij superioris, petes, ubi scalas &
quicquid præterea cubiculis notabile interiectū
inueneris facultati locorum adiunges.

Cubiculis omnibus primæ alicuius plateæ
domus collustratis, locisq; singulis in ea reper-
tis, diligenter annotatis, sequentem intrabis, ex
hac in tertiam, ex tertia in quartam te recipies: do-
nec ad extremam plateæ lateris sinistri peruene-
ris domum, qua egressus, domum eiusdem plateæ
à latere dextro, postremam ædificatam intrabis &
te toto illo latere dextro geres sicut & sinistro,
vsq;

vsq; dum ad primam eiusdem primæ omnium situ opposito respondentem veneris, pariterq; lustraueris. Quæ in officinis tibi circumeunti sefferentibus instrumenta, mercesq; , quibus referta sunt, extant, calamo notabis vel menti firmiter infiges, quæ quidem non omnia tibi retinenda persuadebis, sed ea tantum, quæ ad locorum tibi sufficientium discrimina facienda satis esse iudicabis, ex præcipuis, & illustrioribus omnis cæteris colliges, collectaq; obseruabis.

Templum subiturus, cæmeterium quid tibi præbeat utilitatis imprimis considera, hinc portam, per quam templum inis, pro loco primo sumes, mox quæ in pariete sinistro, vel penes eundem reperiuntur notabilia, vt sunt sedes, baptisterium, altaria, & alia quæ supra enumeravi rectè disposita circumeundo templum annotabis, donec ad locum dextri lateris vltimum sinistri primo respondentem descenderis, ex quo columnarum partem sinistrâ aggredere, quibus statuis suis, epitaphijs, aris diligenter distinctis ordine notatis per ianuâ chori si huic lateri successerit, ingredi ibiq; sedibus pulpitis, libris, pro locorū distinctionibus obseruatis dextram eiusdem partem cum sequentibus lateris dextri columnis simili modo annotato. Tunc quid medietas, quid superiores templi partes, vt chorus & organum tibi conducibile contineant videbis. Continua seu
collatera

DE MEMORIA,
collatera, templi ædificia, vt sacrarium, vt ambi-
tum, dictis adijcere poteris, ita vt loco januæ per
quam ad structuram talem pater aditus vltiore
relicto, ex citeriore in angulum, Verbi gratiâ am-
bitus te primum conferas, ex hoc in secundum,
tertium, quartum, area illius si placeat media ad-
iecta, ex qua in templum ad eum quem vltra ia-
nuam ambitus reliquisti locum, te recipies, di-
ctoq; ante modo procedes, & hoc de cubiculis
continuis alijs similiter sentiendum.

CAPVT VII.

De locis Voluntarijs.

Voluntarios dixi locos ex cæteris, voluntate
consilioq; selectos, quod fit, cum qui princi-
pales sunt, vel maximè notabiles, vel reliquis tan-
dem institutæ nostræ materiæ longè commodio-
res, siue eiusdem, siue diuersæ naturæ fuerint, ex-
cerpimus reliquis, vt tum minimè necessarijs o-
missis, verbi gratia: de sacris rebus dicturus, tem-
pli loca, quot sibi sufficere putat, eaq; inter cætera
splendidiora notioraq; desumet: sic de regioni-
bus regiones, de vrbibus vrbes, de arboribus vel
floribus hortos eliget, eodem modo de opificibus
sermonem habiturus, eorum, de quibus agit, offi-
cinas, licet maximè inter se distantes sibi ob ocu-
los statuet; de quibus lectori summoperè notan-
dum

ARTIFICIOSA.

13

dum est, vt in vrbe, in qua moratur, vel moratus aliquando est, opifices 16. 18. aut 20. iuxta literas alphabeti dispositos conquirat. Verbi gratia: Primum aurifabrum, vel alium sub A. litera positum: secundum balneatorem: tertium coriariū, & sic deinceps, quot habere poterit vel necessarios sibi arbitrabitur ordine alphabetico deligat, qui quidem quò sibi fuerint viciniore, eò quoq; instituto nostro aptiores, cum memoria ab vnus ad vltimus officinam facilius transire possit. Quod si in alphabeti ordinem ac seriem digestos non inuenieris dispositionem quam habent successiuam ac realem notabis, nihil de alphabeti ordine cogitans, nec refert multum in vnaue, duabus, an pluribus habitent plateis, si vt officinarum, ita etiam harum retinueris dispositionem.

Templa cum ea, qua condita sunt digestione studiosè abs te connotari hortor & volo. Nam cum loca sunt publica, illorumq; cuius ferè patent aditus, præter quam quòd insignia, quibus ornantur, multa variaq; nobis exhibeant vtilissima, cæteris annotari facilius possunt.

CAPVT VIII.

De locis mistis.

HActenus de locis puris, superest de mistis, quid dicam. Loci misti partim reales, partim
B sunt

sunt imaginati, vt si in domo quadam magna vel
 duabus artificū officinas iuxta ordinem alphabeti
 mente disponamus, ita vt artifices proprijs habiti-
 bus induti, suisq; instrumentis instructi strenue
 laborent: quorū ordinem obseruabis, primū depin-
 gendo colore nigro literā supra ianuam initialem
 opificis, idq; vel mente, vel quod melius est peni-
 cillo, 2. artificem quem nosti in tali cubiculo
 firmiter animo collocando. 3. instrumentorum
 illius aliquod supra ianuam ponendo: 4. con-
 stituendo ipsum, vel seruum eius sub ianua labo-
 rantem. Præterea officinas eiusmodi in vnus
 vel duorum monasteriorum cellulis, (quibus pro-
 pter earum inter se similitudinem vix vtimur)
 optimè dispones. Deniq; in vna longa platea, iux-
 ta ordinem, quem supra præscripsi. Eodem res
 modo se habet cū locis alijs minoribus, vt cum ar-
 boribus, hominibus, animalibus terrenis & aëreis,
 quæ ad loca capaciora opera mentis non sine ma-
 gno emolumento transferuntur. Vt si in cubiculi
 cuiusdam angulo primo arborē sub litera A ver-
 bi gratia abietem comprehensam mente figas, sub
 hac animal eiu dem literæ, vt asinum super arbo-
 rem, literæ eiusdem auem scil. anserem. In angulo
 proximo arborem B subiectum similiter animal
 & auem collocabis, & sic deinceps: in quibus me-
 morandis obseruabis, vt animal primū, deinde
 arborem deinde auem accipias.

ARTIFICIOSA.

CAPVT IX.

De locis collateralibus.

Locis his mistis adiungendi videntur & ij, quos collaterales argumentationibus & auctorum citationibus maximè deseruientes appellamus. Pro his eligenda domus est, cuius cubicula parietibus longioribus & altioribus sunt constructa, in quibus circulares figuras quaternas in formã crucis dispositas formabis. Hæ in vna cubiculi parte in pariete scilicet hoc ordine depingantur, vt tres sint superiores, tres mediæ, totidem infimæ, æquali planè spacio inter se distantes. Quod si tres ordines sumere non placet duos accipe, vel vnicum tantum, circulosq; pro materiæ diuersitate vel auge, vel minue. Pro his homines duos, tres vel plures substituere, pro vt circa finem declarabitur, non erit incongruum. Hominis enim partes, ad varia commemoranda, sunt omnium ferè aptissimæ. De cæterorũ locorum vsu notandum hoc est, vt rei maximè proprios deligamus. Cæterum ignorandum non est, cubicula, & alia loca minora rebus omnibus accommodari posse, proindeq; sæpius, quàm maiora esse vsurpanda.

CAPVT X.

De locorum conditionibus.

Restat locorum proprietates seu conditiones assignare

assignare, quarum multæ quidem & à varijs variæ sunt traditæ. Sed omisis alijs quæ vtiliores magisq; necessariae videbuntur adferam. 1. Vt loca quàm plurima nobis conquiramus, quod commodè faciet is, qui hætenus de locis à me dicta diligenter considerauerit. 2. Vt habeant quandam ad res commemorandas similitudinem licet enim rebus omnibus loca ferè omnia possint accommodari, tamen vt ea quæ videntur rei accommodatiores deligamus magnoperè studendū est. 3. Oculis, mente, vel imaginatione sæpius perlustranda sunt, vt nobis fiant quàm notissima. 4. Ordo illorum de quo dixi etiam atq; etiam obseruandus est. 5. Loci inter se diuersi sint oportet. Nam cum erroris mater similitudo sit, diuersitate illorum hic vitandus est. 6. Loci præter minimos omnes, quò magis vicini continuiq; sunt eò & præstantiores: minimorum verò 5. vel 6. pedum sit inter se distantia, nisi rebus domesticis ornata fuerint cubicula. 7. Loci semel electi, & dispositi, neq; situ neq; figura mutari debent. 8. Loci deniq; sint, alti, clari, solitarij, & à rebus nobis inutilibus vacui.

TRACTA.

TRACTATUS II.

DE DITIONIBVS

rerum formatarum.

CAPVT I.

De diuisione dictionum.

Dictionum aliæ significant, aliæ non, quarum illæ à nobis intelliguntur, vel omnes, vel nullæ: aut partim nobis notæ sunt, partim ignotæ. Hæ ad significationis expertes, cum eadem sit vtrinq; memorandi ratio, perducuntur omnes. Earum autem quæ significant, aliæ sunt simplices, coniunctæ aliæ: illæ per se, hæ per accidens ad partes Grammatices pertinent. Significantium insuper rem aliquam (quo nomine ens omninò complector omne) quædam sunt rerum formatarum, per se, quædam per accidens. Res per se formata dicitur, quæ speciem oculis suapte natura notabilem imprimit, vel facillè, vt equus, vel difficillè vt nox. Per accidens formatam dico, quæ suam quidem speciem nobis offert, non tamen per se, sed per aliquod sui, vel per eam quam mente & industria humana accepit formam, vt si pro sono, campana, pro angelo, pictura eius sumatur. Po-

B ; no

no dictiones rem aliquam designantes, ad nomen & verbum directè reuoco, ad participium indirectè illis rem nullam denotantibus ceteris orationis partibus, quarum cum vocibus non significantibus eadem formandi ratio est adiectis, dictiones memorię formis seu figuris expressè mandantur. Figura est nota, eius quod recordari volumus in loco posita: estq; duplex, naturalis, & artificialis: rursus alia perfecta siue immediata, alia imperfecta seu mediata. Perfecta ea est, quę rem quam repręsentat, immediatè significat, vt campanę forma, ipsam campanam. Imperfecta, quę aliam ab hac infert, vt eadem sonum. Sed vt ordinem in hac etiam doctrina certum teneamus, dicendum erit primùm de dictionibus simplicibus, rem tùm perfectè, tùm imperfectè significantibus: Deinde de significatione, priuatis & incongnitis: demùm de coniunctis. Pręterea dictiones rerum significantes, cum à duabus orationis partibus contineantur, nomine scil. & verbo, de illo prius, de hoc posterius pręsenti tractatu agā.

CAPVT II.

De rebus per se formatis: Item de ijs, quę magnitudine immodica, vel exigua valdè sunt præditæ.

Rem per se formatam appellauit, quę suā ipsam speciem

speciem oculis subijciat, quæ duplex est, naturalis & artificialis: sub illa substantiæ corporeæ ferè omnes, cum accidentibus multis continentur, vt si pro lapide, pyro, boue, homine, ponatur in loco lapis, pyrus, bos, homo, mentis beneficio: sub hac scamnum, tunica, furca, liber, dolium, & alia penè innumera humano ingenio ac arte facta: quæ si forma notabili, quantitateq; debita sint expressa, per se ipsa omnia formantur. Inter prædicta reperiuntur quædam magnitudinis tantæ vt loca eorum capacia frequenter non sint: quædam autem ob paruitatem suam nec ad locum aptitudinem habent, non ad memoriam excitandam, vim & energiam, illius generis sunt, cælum terra vrbs: huius musca, formica pulex &c. In istis igitur formandis: 1. Curandum est, vt figuris sculptis aut pictis exprimantur, vt Sol, Luna, per Solis Lunæuè simulacrū, cæstro, vel penicillo factum. 2. Si partes habens homogeneas per partem suam aliquam exhibentur, vt terra per terræ, aqua per aquæ partem. 3. Ingenij nostri acie vt parua concipienda locisq; aptanda sunt, vt sylua parua, mons paruus.

Res quantitatis exiguæ locis attribuuntur:

1. Multitudine sua, vt formica fornicarum cæterua, apis examine apum. 2. Actione ab homine cum iisdem exhibita, vt apis per hominem mel ijs aculeis repugnantibus auferentem, si muscas

flabello feruus abiget, pulices, vetula capiet & necabit. 3. Magnitudine animo iisdem attributa vt si muscam instar elephantis, pediculum instar vituli fingamus esse.

CAPVT III.

De personis cœlestibus.

Personarum aliæ sunt cœlestes, aliæ infernales, & terrestres aliæ, & harum quædam ad personas priuatas, quædam ad publicas referuntur. De cœlestium igitur personarum notis sic accipe: SS. Trias trina pulcherrima, jucundissimaq; facie mirum in modum erit decorata. Pater quidem venerandi senis in aureo solio sedentis, Filius speciosissima viri humana natura vestiti, Spiritus sanctus columbæ candidissimæ. B. Mariæ imago notissima est, Seraphin thronum Dei ordine duplici senis personis alas habentes expandentibus vtrinq; constante, circundant. Cherubin scilicet thronum Christi, corono quasi cingentes vestibus aureis, aureisq; coronis fulgent. Throni albis vestibus, rubeis maculis distinctis, ensibus & lanceis rutilantibus, in thronis iudices sedentes effinguntur. Dominationibus coronis aureis Chrysolyto fulgentibus, ornatis, lyra, psalterium, cithara, tympanum & alia instrumenta musica tribuuntur. Virtutes vestibus subnigris, sphaerisq; cœlestibus

ARTIFICIOSA.

21

cœlestibus seu astronomicis ornantur potestates, pallidis vestibus indutis morbis omnis generis curandis impediti sunt. Principatus, regna, provinciasq; quibus præfunt, in chartis depictas tenent, & demonstrant. Ex archangelis & angelis erit Michael cum armis, Gabriel cum libro, Raphael cum vnguento, Ex Apostolis D. Petrus cum clauibus, Paulus cum ense & libro, &c. Inter Patriarchas Abrahamâ cum gladio magno: Isaac cum fasce lignorum & ariete: Jacob cum scalis. Noë cum arca lignea, Moses cum tabulis lapideis & fulgentibus cornibus. Samson cum columnis, cum asini maxilla, cum valuis, cum leone interfecto. Ex Prophetis astat cultu regio & psalterio David. Helias zona indutus pellicea, in curru sedet igneo. Heliseus caluus cum pallio baculoq;. Samuel grandæuus, cum olei vasculo. Ieremias cum lapidibus. Daniel cum leonibus. Amos cum veste. Ex martyribus S. Stephanus cum lapidibus. Laurentius cum crate ferrea. Clemens cum anchora. Sebastianus cum sagittis. Ex confessoribus, Nicolaus cum tribus massis aureis. Martinus æquitatis gladio clamydis partem rescindit. Hieronymus rubris vestibus, nudo pectore, saxoq; ornantur. Dominicus cappa & lilio. His & virgines adijcies S. Catharina martyrem studiosorum patronam cum votis. Agnetam cum agno. Ceciliam cum organis. Margaretam cum dracone.

B s

cone.

cone. Dorotheam cum sportula floribus plena.
Cæterum Sanctorum figuras ex historiarum le-
ctione formabis.

CAPVT IIII.

De personis infernalibus.

Dæmones, qui forma pinguntur, ex figuris
passim habitis cognoscere satis promptū est:
quapropter de ijs nihil hîc expectabit lector. His
addere potius, quàm personis diuinis placet Deo-
rum, Dearumq; gentilium simulacra, à supremo
illorum Deo Ioue incipiendo. Hic aquila, sceptro,
fulmine, quercu superbus est. Saturnus falce
& infante. Mars lancea, Mercurius ala & galero.
Appollo phænice curru aureo, Sole: item coruo
& cygno: Lauro & palma, lyra, arcu, sagitta. Plu-
to, cupresso inolefcit. Hercules claua, leonisq;
pelle. Bacchus hedera, viteq;. Palamedes grui-
bus. Priapus falce. Pan pino, cornibus, capro.
Hymen feruis & tædis. Cupido alis, arcu, sagit-
tisq; flammeis. Iunoni superbissimæ, pauo, qui
etiam ipse superbus est, tribuitur. Veneri colum-
ba, cygnus. Mineruæ noctua hasta & oliua. Cy-
beli pinus. Dianæ pharetra & arcus. Napæis flo-
res. Palladi foenum. Gratijs vinculum aureum.
Camœnis instrumenta Musica. Cereri fruges.
Percis lana. Eridi canes. Erynni anguis. Alecto
Go go.

Gorgonium caput. Orcadibus vibices. Satyris
cornua caprae.

CAPVT V.

*De gentibus urbibus & personis alijs
publicis.*

Gentes seu prouinciæ, regna & vrbes, suis
quæque insignibus impositis ab hominibus
ratione quadam vel nulla dictis. Repræsentantur,
vt Germania, vel Germani framea, Galli lilijs,
Hispani lancea, Angli leone & rosa, Persæ arcu &
pharetra, Scythæ fulmine, Macedones Sarissa,
Romani aquila, vel pila, Sue Phrygij: Colonien-
ses tribus coronis: Lubecenses aquila duplicata.
Florentini leone. 2. Exprimuntur studio illo &
exercitio, quo aliquando floruerunt, vt Ægyptij
astrologia, Thufci auspicio, Poloni equitatus glo-
ria, Phœnices literarum inuentione, Germani
typographiæ tormentorumq; bellicorum, Nori-
bergenses instrumentis artificum: sic alij gladijs,
alij horologijs, alij rebus alijs conficiendis insignes
sunt. Formantur deniq; tum prouinciæ, tum
vrbes bonis & opibus quibus abundant, vt An-
glia plumbo, Vngaria cupro, Florentina purpura,
Ecodium carbonibus celebre est. His præceptis
animaduersis, populos, regiones, vrbesq; alias for-
mare ei qui signa eiusmodi ex illarum chronicis
collegerit, atq; annotauerit, facile admodum erit.

Personæ

Personæ officia gerentes per vestes & insignia, cuiq; vt propria iuncta formantur: vt Papa corona triplici & cruce, Cardinalis rubro, latoq; tegmine, Archiepiscopus corona duplici, Episcopus pedo, mitroq;, Abbas cruce & infula, Canonicus pelliceo tegmine, Monachus cuculla, Concionator stola, libroq;, Ædituus clauium fasciculo & scutica. Sic Imperator corona tecta, globoq; imperiali ornatur. Rex vel Regina corona regia, sceptroque. Nobilis, insigni quodam nobilibus familiari, consul fascibus, & securi, iudex baculo & ense, Senator toga, Miles armis, Licitor loris, malleoq; ferreo.

Artifices præterea modis exprimuntur quatuor. 1. Iis quibus vtuntur instrumentis vt sutor formula, sartor fasce, forfice, vlnauè, Molitor lapide molari: Sic textorem radius, tonsorem forpex, Piscatorem rete prodit. 2. Subiecta prodit materia, vt aurifaber auro, Coriarius pelle, Sutor corio, Sartor panno, mercator mercibus. 3. Per effectus suos iisdem manifestantur, vt pistor per panem, Sutor per calceos, Sartor per vestes, victor per dolia. 4. Deniq; per habitus consuetos, vt venatori vestis viridis familiaris est.

CAPVT VI.

De Personis Priuatis.

Personæ priuatæ tribus modis formantur. 1. Per

Per se ipsæ. 2. Per suas effigies. 3. Per effigiem similem. Primo id modo fit, quando personæ à facie notæ in locis ponuntur, vt si Petrus, quem noui à me ipse in locum mentis beneficio collocetur. Secundo modo contingit, si eisdem suis imaginibus solis à me visis exprimam, vt Rudolphum Imperatorem imagine eius à me visa. Hic modus personis cœlestibus, & alijs supra positus proprius est, quia tales vel per imaginem, vel per scripta ex quibus illæ formari solent, nobis tantum exhibentur.

Ad tertium membrum pertinent personæ, quarum formam neq; à natura datam, neq; ab arte expressam vnquam vidimus. Hæ per alias eiusdem nominis officij dignitatis habitus ob oculos ponuntur: vt Henricus Galliarū Rex, per regem alium à me visum. Imperator Turcarum per Rudolphum Imperatorem, vel per alium habitu imperatorio decoratum, mihiq; notum, cui si idem cum illo nomen fuerit, negotium nostrum melius habebit, cum nos & nominis, & officij commonefaciant. Et hæc de personis dicta sufficiant. Nunc modos quibus vnum pro altero ponitur, substantijs cum accidentibus communes, qua fieri potest perspicuitate aperiam. Sunt autem hi, similitudo scriptura, hieroglyphica, signa, tum effecta causæ simulacra: præterea subiecta relata continens locus, genus, species, de quibus ordine tractabo.

De similitudine.

DE similitudine dicturus, quot modis vnum pro altero propter eorum inter se similitudinem ponatur, nunc ostendam. Similitudo est rerum diuersarum similis substantia, vel qualitas, quo nomine accidens quoduis intelligo. 1. Igitur substantia vna pro alia ponitur ob quam inter se similitudinem in substantia spectatam, vt si angelus pro anima, terra pro carne, lapides pro ossibus fumantur: Sic aëri humor, aquæ sanguis, igni calor naturalis assimilatur. 2. Ob æqualitatem quantitatis continuæ, vel discretæ adiunctis alijs quibusdam signis: vt si memoranda mihi de Goliath, Dauideq; sit historia, virum magnum galea, hastaq; munitum pro Goliath, puerum cum funda & baculo rufum, pro Dauide sumam. Discretæ, vt si vtriusq; manus digiti pro decem præceptis fumantur, vel manus vtraq; duo caritatis præcepta suggerat. 3. Nonnunquam fit interrelata similitudo, vel eiusdem nominis, vel naturæ, vt inter dominum & dominam, vel diuersi nominis, naturæq;, vt inter dominum & seruum, patrem & filium, &c. Ex quibus noti pro ignotis semper assumuntur. 4. Ostendit inter qualitatis species quàm sæpissimè. Primò quidem inter habitus, vel dispositiones, duobus fit modis, propriè
& im-

& impropriè. Propriè id fieri dico, quando idem duobus propriè conuenit habitus, vt si pro Iulio Cæsare liberalis, pro Augusto commeffator, pro Nerone vel Herode crudelis, pro Penelope pudica mulier ponatur. Impropriè hæc similitudo fit, quando habitus quidam, vel qualitas alia duobus inest, huic propriè, illi impropriè, ob quam superbum leo, columba simplicem, luxuriosum porcus, inanem ostentatorem equus vel pavo nobis exhibet. 2. Huc pertinent qui artibus & scientijs ijsdem sunt præditi: nam Aristotelem Philosophus insignis, Bartolum Iurisperitus, Augustanum Theologus, Galenum medicus, Cicero- nem orator commodè repræsentabit.

Notandum est, authores eiusmodi suis etiam operibus, vel instrumentis quibus vtuntur, notari posse, vt Ptolomæum astrolabio, Aristotelem logicorum libro tibi planè cognito. 3. Habitibus deniq; animæ adijciuntur virtutes, & vitia in rebus alijs qualitatibus suis naturalibus expressa, vt in nardo humilitas, in lilia virginitas, in balsamo gratia, in Smaragdo spes, &c. 4. Idem in habitibus corporis obseruatur, vbi pro Niso vel Euriolo pugil, pro Hercule vel Achille fortis non ineptè collocabitur. 5. Ob potentiam naturalem aut impotentiã similitudo quoq; accidit, propriè quidem inter obliuiosam & Messalam, qui etiã nominis sui vi & iniuria morbi fuerat obli-

tus, inter memoria præstantem, & Mithridatem, Senecam aut Hortensium, improprie verò saxum aut ferrum hominem durum, ciconia pium, muscæ obliuiosum referunt: quæ vt intelligantur plenius, ij qui rerum naturales explicant qualitates, peruoluendi sunt libri. 6. Est in qualitatibus patibilibus affectis subinde similitudo, propter quam Ieremiæ vel Racheli lugens, misericors Abrahamo, coruus Æthiopi, absynthium aloë, cœpa allio, mel mannæ simile est. Et vt verborum totam complectar, cuicumq; & huius & alterius speciei qualitatibus aliqua modo excellenti & notabili admodum inest, id pro re alia simili affecta qualitatibus sumi potest. 7. Huc referuntur animalia bruta, passionibus subiecta, quæ ob id nobis homines similiter affectos ante oculos sæpè statuunt, vt lepus quia timidus hominem timidum oculis subiicit, Aper quia furiosus furiosum. 8. Vix crebrius & apertius sese ostendit similitudo, quam in forma & figura, ob quam Sus pro apro, canis pro lupo, Gallina pro Perdice sumi possunt. Et hæc de qualitatibus categoria. Præterea inter similia quædam referuntur ob actionem aut passionem similem cum proprie, tum improprie subiectis conuenientem, proprie vt bouem humeris, portans cum Milone confertur, portas ferens cum Samfone, volans cum Icaro, vel Dædalo, manum in ignem cremandam immittens

ARTIFICIOSA

29

mittens cum Scæuola Romanorum adolescente fortissimo: improprie, bufo terram deuorans, cum auaro terrenis inhiantibus, comparatur, sicuti canis ad vomitum rediens, cum peccatore in vitia relabente. Postrema similitudinem & habitus importat, vt si Rex per eum, qui coronam habet, memoriæ suggeratur. Virtutes etiã aliàs per virgines certis ornatas vestibus exprimuntur, sed improprie, vt fides per virginem niueis vestibus ornata, crucemq; manu ferentem: spes viridibus & anchora: nigris, luctus, cinereis, humilitas.

CAPVT VIII.

De scriptura hieroglyphica.

AD similitudinem pertinere videtur, Ægyptiorum peruetus scribendi ratio: qui cum literis, tum nondum inuentis carerent, rebus & ad exprimendos animi conceptus, & ad literas dictionesq; formandas, utebantur. Quæ quidem scribendi ratio, cum utilis admodum sit, & huic nostro studio non admodum incommoda, res eiusmodi per se vt notas nos aliarum memores reddentes, in medium proferam. Ponitur ergo iuxta præsens hoc præceptum, anchora pro fidei aliquo & perfugio extremo, camelus pro pigro, tardoq;, aquila pro rege, accipiter pro prædone, carnis pro custode, lepus pro timido celeriue.

C

Par

Pariratione cuculus inuisum omnibus, ex alijs inuidentem iudicat: simia vel canis simulatorem, & parasitum, bufo furem nocturnum, perdidix contumeliosum, porcus lasciuum, musca impudentem, columba simplicem & probum. Est præterea inconstanti fœmina, furi molitor, laborioso taurus, superbo ac generoso equus, lupus rapaci voraciq; non dissimilis. Multa deniq; alia sunt, quorum hoc pro illo capitur, vt furibundus pro impetu hamus pro fallace, alea vel charta luforia pro re ancipiti, pluma pro leui, plumbum pro graui, fulmen aut sagitta, pro violenta, arista pro frugifera, platanus pro sterili, malum, aurum, rosa pro grata. Sumitur etiam iugum pro seruitio, scrupulus pro animi sollicitudine, ensis pro tutore, palma pro victoria, tonitru quoq; per tormentum, fulgur per puluerem tormentarium incensum, Familiam per senem, exilium per carcerem effingere non dubitabis.

CAPVT IX.

De Signis.

Signum est rei minus notæ iudicium. Est autem duplex aliud naturale, aliud artificiale. Pertinent ad signa 1. Regionum, urbium, populorum, artificum, & officia gerentium insignia, de quibus supra satis dictum est: 2. Habitus vt
diues

diues vel celebris per eum exhibetur, qui vestitus splendido est ornatus, pauper qui laceris vestibus est tectus.

Gestus & motus corporis, vt libertatem dextra passis digitis indicat, tenacitatem sinistra digitis compressis, sic osculum pacis signum est, mutus concordiae amplexus, fames, sanitatis appetitusq; auida cibi sumptio. Multae praeterea aliae internae affectiones gestibus exprimuntur, vt gaudium saltatione, verecundia faciei occultatione, timor membrorum trepidatione: quibus & quatuor sensuum obiecta describuntur, vt sonus arrectis loquenti, vel campanae auribus, odor naribus retractis admota rosa pomoué, sapor libato poculo, calor manu ex igne subito retracta. Ad quartum signorum membrum instrumenta & destinata, causis vel effectis per se vel per accidens attributa, referuntur, vt auditus signum auris est, visus oculus, odoratus nasus; balnei cucurbita, pedes fugae, ganeonis venter, studij liber, laboris instrumenta, sicut auris fidei, memoriaeque per accidens. 5. Huc characteres, quibus in signis zodiaci planetisque annotandis vtuntur Astrologi. pertinent. 6. Eodem referuntur multa alia signa tum naturalia, tum voluntaria, proprie vel improprie quid demonstrantia: vt fortis per hominem membris grandioribus & robustioribus, vel per eum, qui clauam ingentem manu tenet,

cognoscitur, quidam pertinax per eum, qui col-
lum habet ferreū. Sic Geometria, per circinum,
Astrologia, per astrolabium, discordia per den-
tium rasitatem, honor per sceptrum, gloria per
coronam auream offertur.

CAPVT X.

De effectis.

CAusæ cūm proximæ tūm remotæ per se, vel
per accidens, acceptæ per effectus, materiamq;
subiectam & contrā sæpè manifestantur. Hinc
opus quoduis & materia suum ostendit artificem
seu auctorem, laborem, diligentiam & alia eius-
modi significationis, sic ardorem sudans, sitim bi-
bens, famem comedens exprimit, sicut pulueris
vel palarum in aëre circumuolutio ventum, & fi-
la textorem indicant. 2. Effectis adduntur actio-
nes, quæ verè secundūm multos philosophos ef-
fecta sunt, & suarum nos causarum sæpè memores
faciunt. His duobus præceptis, artifices artium,
atq; scientiarum professores, multi habitus atque
dispositiones naturalis potentia & impotentia
declarantur: vt lapis hic attrahit ferrum. ergo mā-
gnes est: ille vtitur astrolabio, ergo Astrologus est.
Sic opus vel actio ingenuosa, ingenuosum, crude-
lem crudelis, malum mala, bonum bona prodit:
actiones enim qualis quisq; sit frequenter indicat.

4. Multa

4. Multa alia occurrunt nomina, quorum significatio, nisi præclare adhibeatur actio, notari commodè non potest, vt fur nisi abscissio marsupij vel furtum aliud fingatur fieri, difficulter retinebitur memoria. Sic phantasiam seu imaginationem is qui muscas capit, aliam uie phantasticam exercet actionem, aptè repræsentabit. Sicut confitens sacerdoti vel corpus cineribus aspergens, poenitentiam, genas percutienti præbens patientiam, obedientiam uinctus ductorem sequens, quamuis duo posteriora per passionem videantur fieri.

CAPVT XI.

De causis & simulacris.

VT effecta causas indicant, sic hæc illorum indicia non rarò sunt. Referuntur ad hoc præceptum ferè hæc. 1. Naturales potentia & impotentia, quæ per subiecta, (de quibus infra) vt per causas efficientes formantur, vt risibilitas per hominem, latratus per canem. 2. Sensuum obiecta, vt si sonus per campanam, clangor per tubam, fremitus per populum intelligatur. 3. Morborum genera qui herbis vt causis contrarijs non incommodè notantur, de quibus Medicorum libros consule. 4. Quædam alia ad quatuor causarum genera directè vel indirectè pertinentia, vt iustitia per oculum qui illius causa conseruans est,

effingitur, sicut mœstitia per acerbum pomum, voluptas per dulce: Simulacris, quibus & statuas seu picturas complectimur, res multas efformamus, maximè illas quæ nobis visæ nunquam sunt, siue figuras illæ habeant, vt Imperator, siue nullas, vt spiritus. Ad hoc præceptum pertinent. 1. Personæ cœlestes. 2. Infernales. 3. Deorum Dearumq; gentilium. 4. Et quæ per picturam tantùm accepimus. 5. Res magnitudine excedentes, de quibus antea. 6. Res quædam tùm naturales, tùm imaginariæ sub aspectum per se non cadentes, vt ventus, vento in tabulo depicto.

CAPVT XII.

De subiectis.

Subiectum est, cui inest aliud, vt color parieti. Huic subijciuntur accidentia, & realia & intentionalia, quæ à subiectis, quorum existunt beneficio, nobis ante oculos proponuntur. Cæterùm notandum est, subiecta nō quæuis ad illa formanda esse assumenda, sed ea tantùm quibus vel semper, vel plerunq;, vel modo quodam excellentiore conueniunt: idq; vel propriè fiat, vel impropriè. Ex accidentibus realibus huic præcepto subiecta maximè sunt, quæ ad quantitatis, vel qualitatis categorias pertinent, verbi gratia: vt à quantitate incipiam, magnitudinem offeret homo, bos,

mo, bos, ouis magnitudinis excedentis: paruitatem grana papauerum, puluis. pulex. 2. Virtutes & vitia per homines, quibus propriè vel impropriè conueniunt, sunt exprimenda, vt probitas, sapientia, iustitia luxuries, auaritia, &c. per eos, qui virtutibus his & vitijs sunt præditi. Hic lector breuiter admonitum velim, vt personas animalia, plantas, lapides, & res alias quascunq; quibus accidentia vt dixi, vel semper, vel plerunq; vel excellenter insunt, studiosè deligas, annotesq; , vt si hæc occurrerint repetenda statim habeas, quibus tanquam literis exprimas. Cæterum si contingat, vt in virtutibus ac vitijs, artibus & scientijs commemorandis personas his ornatas non inueneris, incertas, vt certas pones, hoc ferè spectans, vt eius status ac conditionis homines eligas, quibus eiusmodi accidentia inesse frequentius solent, vt pro iusto iudex, pro fœneratore Iudæus vel mercator, pro honesto ac prudente consul abs te sumetur. Impropriè virtutes & vitia quibusdam animantibus inesse, quemadmodum & patibiles qualitates cernuntur, vt prudentia serpenti, feli tristitia, ira vel magnanimitas leoni. 3. Eodem modo potentiæ naturales habent, quæ melius quàm subiectis proprijs formari non possunt, vt risus homine, latratus cane. 4. Huc pertinent & qualitates patibiles, vtpote nigredo coruo, albedo cygno, dulcedo melli, amaritudo

ritudo felli, modo insunt eminentiore hæc pro illis accipiuntur. 5. Ad hæc quæ formæ accidunt, vt pulchritudo, turpitudinēq; subiectis itidem exprimuntur. 6. Huic deniq; præcepto multa alia subsunt, accidentia naturalia & artificialia. Subiectis quoq; modo conuenientia, vt si fugitiuus per Verrem, solus per Phœnicem, appendix per picem, incitamentum per calcar notetur.

CAPVT XIII.

De modis cæteris.

Relata hoc loco spectantur quatenus vt accidentia subiectis quibus inhærent, nituntur, quare illorum ope & reliqua formantur. Continens pro contento, sæpè quoq; ponitur, vt doliolum pro vino, pyxis vnguentaria pro vnguento, atramentaria pro atramento, quin & locus locatum denotat, vt focus vel caminus ignem. Formatur præterea per genus species adiunctis differentijs quibuscunq;, vt cupressus per arborem altam & viuentem: balena per piscem magnum: Achates per lapillum nigrum albis distinctum venis, & similia in quibus genere noto species ignota est. Idem in rebus non naturalibus obseruatur, vt cænæ te conuiuium ad candelas sumptum, vel epulis apponi tum maxime solitis instructum admonebit: Contra genera sæpè produnt species, vt canis

vt canis aut bos, vel potius canis cum boue animal, proprietatem naturalem, facultatem risibile, vel ridens. Eodem modo substantia, quantitas & qualitas & cæteræ categoriæ formabuntur: huc deniq; reducuntur artium vocabula secundæ intentionis dicta, vt genus per bipes, species per hominem, subiectum per substantiam, vt cygnum, prædicatum per accidens, vt albedinem efformatam. Antequam ad verbum digrediar, notandum est, synonymorum, item verborum, participiorum & nominum verbalium, præterea concretorum & abstractorum, primitiuorum & deriuatiuorum, simplicium & compositorum, ab illorum significatione non recedentium eandem esse formandi rationem: nam quid inter hæc illoq; discriminis sit naturalis sui memo officij memoria facile notabit.

CAPVT XLIII.

De verbis.

Quemadmodum multa suam ipsa nobis imaginem offerunt nomina, sic verborum non minima pars est, quorum figuras, ab ipsis petimus, hoc obseruantes, vt actiones illorum passionesq; per obiecta clara, & viua, quasi imagine exprimentes, vt carpere per carpentem flores, vel poma. Sed vt certum hic quoq; viam retinea-

mus, modos in formatione verborum obseruan-
 dos, præsentī capite recensebo. 1. Est quo verba
 formandis actionibus aptissima continentur. 2.
 Quo verba naturales affectiones sequentia per
 subiecta sua repræsentantur, vt latrare per canem,
 boare per bouem, vlulare per vlulam, &c. de qui-
 bus Ouid. 3. Quo verba potentiarum externa-
 rum per gestus seu per actiones obiectis proprijs
 applicandas declarantur, vt videre per oculos in
 colorem defixos, audire per aures, instrumento
 musico adhibitas, gustare per libatum poculum.
 4. Potentiarum actiones internarum exprimun-
 tur, quod bifariam fit. 1. Per gestus corporis
 obiectis talem potentiam excitantibus admotis,
 vt dolere per eum, qui dolentis in morem circum-
 torquet corpus, vulneribus vlceribusq; plenum,
 lugere per ante paternum funus plorantem, inui-
 dere per eum, qui vultu tristi felicitatem alterius
 aspicit, econtrâ gaudere per eum, qui lætitiã
 ex calamitate alterius præsentē capit. 2. De-
 clarantur per actiones sensuum externorum, vt
 conijcere per odorari, scire per videre, tenere quid
 vel capere: clausis oculis quid videre vel tangere
 velle, pro ignorare: sed modus prior est præstan-
 tior. 5. Multa verba transitiva ad animum, vel
 ad res visui non subiectas relata, per visibiles sunt
 formanda, vt differre negotium seu propositum
 per instrumenti alicuius suspensionem. Pro his
 notanda

ARTIFICIOSA.

39

notanda est hæc regula, vt ex Synonymia deli-
gantur verba, quorum significatio propriè specta-
ta sensibus magis patet, quale est in differre, su-
spendere, in summè studere mouere saxum, in do-
mare frenum iniicere, in laudare extollere, &c.
quod in alijs multis obseruatione dignum est. 6.
Huic regulæ similis est Metaphora, cuius in for-
mandis verbis vsus est frequentissimus: vt abij-
cere jugum, pro deficere, metiri pro censere seu ar-
bitrari, ardere pro amare, calcar admouere pro
incitare, & alijs eiusdem significationis. 7. Me-
taphoricis dictionibus adiungi possunt sententiæ
prouerbiales, quibus vt illis etiam sæpè vtimur,
vt vimbram fugere, pro timere, metiri quid gno-
mone pro considerare, manum addere pro alie-
nis se negotijs implicare, duabus se fulcire ancho-
ris, pro subsidium habere, & alia sexcenta: de qui-
bus copiosè in adagijs Erasmi. 8. Vt nomina per
verba, sic contra hæc per illa quandoq; sunt for-
manda, vt senescere per senem, frigere per gla-
ciem, vel aquam frigidam, sapere per saporem,
nunciare per tabellarium. 9. Verba temporis
partem significantia per actiones fieri tum solitas
proferuntur, vt vesperascere per accensionē can-
delæ, lucescere per eiusdem extinctionem. 10.
Priuationem intemperantia repræsentat, primò
per actionem vel passionem priuationis modo
sumptam, vt cessare, per abeuntem ab opere, ab-
stinere

stinere carne per abstinentē ab apposita carne. II. Per abiectiōē instrumenti, vt cessare à prælio, per armorū depositionem. III. Per insignium ablatiōnem, quod fit in verbis dignitatis, & officiorū priuationem designantibus, vt mouere consulem, regem, &c. per fasces consuli, regi, sceptrum ademptum. 11. Verba motus formant, abiectiōnem cum loco, vt abire per hominem abeuntem à scamno. 12. Verborum quædam per alia, vt per signa sua sunt exprimenda, vt seditionem facere. Per pulsum tympani, canere classicum, pro canere tuba, ediscere pro clauso libro discentem. 13. Causæ per effecta formantur, vt lætari pro saltare, rixari pro digladiari, inhabitare domum pro ædificare, & contra, vt viuere pro cibum capere. 14. Verba relationem importantia per correlata sunt exprimenda, vt docere per docentem simul & discentem, respondere per magistrum quærentem & discipulum respondentem. 15. Verba generis naturam seu magis communem habentia significationem, per commune minus sunt collocanda, vt laborare, per scribere, portare. 16. Quædam gestibus à plerisque fieri consuetis effinguntur, vt vereri, per fricantem caput, consentire, per annuentem capite, nauseam habere, per expuentem, ubi notandum vt gestus adhibitis quibusdam instrumentis formentur aptissimi: vt curam habere, more vigilis, aut pastoris baculo, vel hasta niti.

Et hæ

ARTIFICIOSA.

41

Et hæ ferè sunt regulæ, quas in formatione verborum obseruare debemus. Cæterarum partium voces, quibus modis figurandæ sint, ex tractatu sequenti patebit.

TRACTATUS III.
DE DICTIONIBVS
Ignotis & non formatis.

CAPVT I.

De perfectis dictionibus.

Dictiones nobis incognitæ duplices sunt: significantes & non significantes: illis vocabula idiomatis cuiuscunq; non intellecta, cum vocibus rerum non formatarum subiiciuntur: his ea quæ studio & experientiæ causa conficta quandoq; proponuntur. Vox ignota, aut certe non formata modis tribus obseruatur, dictione, syllabis, & literis. Dictione iterum duobus modis fit, quando dictio nota & figurata, pro alia ignota, siue figurata ea fuerit, siue non, ob vocis similitudinem ponitur, quod plerunq; contingit in dictioni.

dictionibus plura significantibus, vel in eodem
 vel in aduersis idiomatibus spectatis. In eodem
 vel metaphoricè, vt si alea, dum fortunam signifi-
 cat per aleam lusoriam formetur: vel propriè &
 sine metaphora, vt si malus, a, um, substantiuum
 pro adiectiuo, κῆρ pro cor κῆρ id est, fortè sumatur.
 In diuersis duobus itidem modis fit: aut enim in
 utrobique idem significant, aut diuersa. Si idem,
 sed res non formatas formandæ erunt iuxta præ-
 cepta alia, vt abyssus, qua dictione & Græci &
 Latini vtuntur figurarū puteo profundo. Si res
 formatas eadem utrobique ratio erit, vt lychnus per
 lucernam. Quod si diuersa denotent, per notum
 ignotum manifestabitur, vt Mamma, id est aua,
 per mammam, id est, vber, ἄλς, per Hals / id est,
 collum: sic φῶς vir, pro vos, pronomen capitur:
 vbi tamen diligenter cauendū est, ne scil. plurium
 linguarum notitiam habueris, quod latina notasti
 dictione, germanica vel alia te notasse putes. Hæc
 de perfectis. Nunc de imperfectis pluribus agen-
 dum est. Imperfecta distinctione quid formatur,
 cum dictioni dictio non omninò similis est, sed
 dissimilitudo quædam, & discrimen inter ipsas
 cernitur: Discrimen hoc in tribus deprehendi-
 tur, vel in literis, vel in syllabis, vel in vtrisque: In
 literis vna vel pluribus, similiter in syllabis, idque
 tribus in locis, in principio dictionis, in medio, in
 fine. Talis autem differentia quatuor de causis
 accidit,

accidit, vel ob literarum syllabarumque abundantiam, vel ob defectum, vel ob diuersitatem, vel denique ob ordinem earundem contrarium: his defectiuis succurritur detractioe, adiectione, commutatione, traiectione, de quibus ordine dicendum.

CAPVT II.

De detractioe.

Litera vel syllaba, in dictione quam similiformare volumus, abundans detractioe remouenda est: Fit autem hæc ob syllabarum aut literarum ordinem modis tribus, aphæresi, syncope, apocope. Aphæresis est literæ, vel syllabæ principio dictionis subtractio, vt aceruus, ceruus, mensis, ensis, tiara, ara. Syncope literam vel syllabam e medio dictionis subtrahit: vt onerare, orare, canabis, canis, σφαῖρα, fera. Apocope fine dictionis aliquid detrahitur, vt anastrophe anas, verus, veru. Sed in vsum huius ne confusio fiat, dandæ sunt regulæ, quibus animaduersis, ad dictionem prolatam perficiendam quid addendum esse admoneamur: pro quarum intelligentia, cuiusnam generis sint dictiones pro alijs sumptæ. Primò spectandum est: Deinde res tales in partes aptè sunt secandæ, seruato certo inter eas ordine, vt homo in partem superiorem & inferiorem: in caput, pectus, pedes: in caput, pectus, ventrem, pedes & sic

& sic deinceps, pro multitudine, vel paucitate syllabarum illius quæ formanda est dictionis. Bestias eodem in suas ordine partes diuides: item herbas & arbores, quæ si diuisionem nobis necessariam non admittent, hominibus seruato partium & syllabarum ordine ac numero iungenda erunt. His annotatis sit regula prima: ut sciamus quæ dictionis formandæ syllaba sit, ablata signum in parte dictionis sit figurantis numero syllabæ ademptæ, aut cui litera subtracta est, respondente erit collocandum: ut si hæc in aphæresi occurrat dicitio. Epirus commemoranda pro ea pyrum certo quodam loco ponam: quæ cum dictione vnus à fronte defectu literæ nondum perfectam offerat, nidum in illius apice, vel Epopem potius collocatum fingam, cuius admonitu dictioni, siue pyrus literam E, quam Epos suggeret addendam esse facile recordabor. Altera regula est, ut pro literis vel syllabis adiiciendis figuras iuxta doctrinam de literis datim formatas dictionibus addamus, ut cumulus per mulum notatur, si Casparus venabulum aut veru in frontem muli fixerit. Postrema est, qua syllabæ deficientes vi & efficacia memoriæ naturalis notantur: nam parte dictionis alius cuius maiore ab arte hac formata credi vix potest, quàm facile & quàm expeditè, reliquum quod deest, naturalis memoria suppedietabit.

CAPVT III.

De Adiectione.

A Diectionis est, cum dictioni formandæ litera vel syllaba additur: fit autem vt detractio tribus in locis: in principio. in medio in fine dictionis. In principio per prothesin, qua litera vel syllaba principio dictionis additur, vt upus, vel pus dat lupus: per, aper, otium, lotium. In medio per Epenthesein, quæ medio dictionis quid interijcit, vt Lais lapis, mera merga, alium allium. In fine per Paragogen, qua extremæ syllabæ quid adiungitur, vt colum columba, papa papauer. Vt autem notes syllabas vel literas per figuram hanc additas, esse auferendas, fiet. 1. Vi & acie mentis nostræ. 2. Ablatione membrorum, quæ inter partes hominis & bestiarum numeravi, vt pus vel vpus, lupus abscisso capite notabitur, per, apro capite truncato, colum, cauda dempta. in medio vix locum habet. 3. Iisdem nota partibus adiecta, quæ ordine vel literæ vel syllabæ demptæ respondebunt: quæ nota fiet colore, vel signo, alio quocunq; vt macula nigra mergam in medio si notaueris, signum erit à medio literarum aliquam remouendam esse scilicet g.
vt maneat mera,

D

CAPVT IIII.

DE MEMORIA
CAPVT IIII.

De commutatione.

Commutatio græcè Antithesis est, cùm litera
vel syllabæ commutantur, idq; vel in princi-
pio vel medio, vel fine. In principio vt illa, olla,
nix, pix In medio, vt alius, aluus, dudum, lutum,
ritus, limus aut finus duabus iunctis figuris. In
fine, cœna cera. His duobus posterioribus mo-
dis formantur nomina quàm plurima, græca in
os, in us, à Latinis versa, & ea quæ diphthongi cu-
iusdam in vocalem mutatione discrimen adfe-
runt. Est autem præceptum hoc admodum fa-
cile si dictione posita vocales, vel diphthongi, vel
consonantes, vel literas simul omnes pro diuersi-
tate dictionum ordine discurrimus, donec ver-
bum nobis inseruiens deprehendamus, verbi gra-
tia in voce, finus, formandę consonantes hoc mo-
do, binus, cimus, dimus &c. Percurro omnes,
inter quas finus & limus nobis inseruiunt. Idem
in cæteris obseruandum est. Signum commuta-
tionis erit, si rem litera sua prima permutatæ si-
miliem dictioni signandæ iunxerit, vt si super fi-
num scamnum quis posuerit, s pro f ponendum
esse significabit. 2. Fiet, si personam sub literas
quæ mutata est, contentam rei applices, vt si Si-
mon super finum sederit idem indicabit. 3. Me-
morix naturalis tenacitate commutationi ὁμοθυ-
μια

ARTIFICIOSA.

47

ῥῖα, seu potius *ὁμοιολογία*, quæ est similitudo quædam inter, dictiones quæ habent vel in principio, vel in medio, vel in fine, vt si *arista*, pro *Aristotele*, pro *γενεά*, id est, ætas, genu sumatur. Et notandus hic modus est quàm accuratissimè, vt omnium longe facilimus atq; vtilissimus.

CAPVT V.

De Traiectione.

Metathesis seu Traiectio est literarum vel syllabarum ordo inmutatus, vt *vigro*, *virgo*, *coma*, *māco*, *mnaus*, *manus*. Fit autem modis tribus. 1. Situs literarum inmutatione, idq; vel in prima, vel in vltima, vel in medijs syllabis. 2. Inuersione literarum omnium quando scilicet à litera dictionis extrema ad primam eiusdem ordine recurrimus, vt *asor*, *rosa*, *amor*, *roma*. 3. Traiectione syllabarum, vt *risau* *auris*, *nusma* *manus*. Traiectionis signum erit vel res vel persona, cui illa tribuitur inuersa. Hæc de dictione.

CAPVT VI.

De Syllabis.

Syllabis formantur dictiones, dum in partes, vel syllabas diuiduntur. In partes diuiditur voco, cum in duas, tres vel quatuor, partes idiomate

D 2 quocunq;

quocunq; significantes distributæ figuris proprijs
 adhibita literarum, si opus fuerit, variatione qua-
 licunq; donabuntur: vt verba statuamus, & fun-
 damus, notantur illud in statua & mus: hoc in fun-
 da & mus, partes diuisum est. Quod si vna tan-
 tum, vel altera partibus fuerit figurata, reliquis
 præceptis infra scriptis formabuntur. vt casus in
 ca & sus, quarum posterior per suem, prior per
 Casparum auenam sui dantem exprimat. In
 syllabas dictiones diuidi tum volo cum neq; ipsæ,
 neq; partes illarum, quid significant: quapropter
 syllabæ dictionibus figuratis, quæ syllabam eius-
 modi vnâ atq; alteram habent initialem, sunt ex-
 primendæ, vt occurrente dictione hac alacer eam
 in a, la, & cer, syllabas diuidam, priores duas dabit
 ala, postremam ceruus, alatum igitur ceruum pro
 ea substituam. Hoc præceptum quia vtile valde
 est, quo pacto sit intelligendum, paulò dicam ex-
 plicatius. Colligenda igitur sunt ex dictionario
 latino, græco, vel linguæ alterius thesauro rerum
 ordine alphabetico significatarum vocabula, me-
 moriæq; diligenter mandanda: tunc occurrente
 dictione non intellecta & in syllabas à te discerpta,
 hæc illis in hunc vsum collectis dictionibus for-
 mabis non quibusuis, sed ijs, quæ ab ijsdem cum
 vocibus propositis syllabis initiū sumunt. Quod
 si aliqua duas vel plures dictionis formandæ sylla-
 bas ordine referet, eam præ alijs, vt rerum multi-
 tudini

rudini parcat, assumes: vt A, syllabam faciens, velut in amo, notat anus, acus &c. Ab, abacus, abi, abies, ac, accipiter, ag, agger, al, albumen, alium, ar, arbor arcus: ara, aratrum, vel ara nomen &c transeundo per omnes ordine literas & syllabas, vbi notandum est, ne in applicatione harum dictionum syllabas imperfectas, sed integras accipiamus, vt pro syllaba ac, accipiter, non acus, pro an, anser vel anguilla, non anethum sumenda est, ne oriatur rerum eò confusio. Ad augendas syllabas propria quoque nomina hominum quamplurimum conducant, pro quo notandum syllabas aut à vocali, aut à consonante sumere initium. Si à vocali aut à consonante & syllabam vel per se, vel cum adiuncta sibi consonante constituit: si per se tot ex illa resultabunt syllabæ, quot additæ abs te fuerint consonantes: vt aratro si Bernhardum præponas aratorem habes ba, vel bara syllabas ad dictionem barathrum, vel similem formandam: si Casparum cara, si Danielelem, Dara, &c Sic Cornelius si apexabinem comederit, conficies cape: Si Petrus papæ, item si Bernardus olus habuerit, habebit solus: hic si anum purgauerit, erit sanus: Si cum sequente consonante syllabam vocalis componat, eodem modo syllabarum numerus augebitur, verbi gratia, incudi propositus Bernardus formabit bin, Casparus cin, Dauid din &c. quibus in dictionibus, a

gali syllaba recipientibus vti suo tempore quispiam poterit. Quod si à consonantibus initium faciant syllabæ augebuntur dupliciter, vel præfixis vocalibus, quo pacto vna etiã syllaba crescunt dictiones, vt si Iohannes ligula vmbilicum ligauerit, formabis ilium: vel consonantibus, vt si Casparus rapam Simoni dederit, cras compones. Obseruandum autem est, tum adhiberi maxime propria cùm dictio formanda in principio, medio vel fine vocalem habuerit, verbi gratia, Sint formandæ dictiones, amo, emo, imo. Si Albertus monachum percusserit, monedulam habuerit, molam ué manu verterit. Prima ab his syllaba sumpta, verbum amo formabis. Si Eberhardus circa eadem fuerit occupatus emo, si Iohannes imo. In his & ex his literis compositis nominibus annotandum est necesse non esse, syllabas dictionis alicuius omnes hac arte componere: non vna vel altera eadem contexta reliquas memoria naturalis officij sui haud memor promptè satis refundet.

CAPVT VII.

De Literis.

PER literas hoc loco intelligo alphabeta, ex nominibus proprijs, hominum, animalium terrestrium, aëreorum: Item arborum, herbarum, lapidum, fructuum, vestium, rerum domesticarum

rum & instrumentorum utensilium quibuscunq;
 composita. His duobus vti modis possumus, vel
 singulis separatim capfatis, vel quod melius est o-
 mnibus mistim sumptis, in primæ cuiusdam syl-
 labæ litera locum personam sub illa litera com-
 prehensam substituentes. Necesse igitur est, vt
 personarum nobis cognitarum alphabeta mul-
 ta habeamus collecta. tanta enim hac in arte illa-
 rum est vtilitas: vt eius magnam certè partem si-
 bi vendicent, tum in locis tum in figuris ex literis
 præcipuè formatis. Nunc exempla pauca profe-
 ram, quibus moniti studiosi dictiones quascunq;
 dummodò proferri scribiq; possint, simili modo
 component. illud tantùm obseruaturi, vt res syl-
 labam constituentes, actionibus aptè cohæreant,
 quò citius memoriam, atq; felicius excitent, ver-
 bi gratia, vocem Ab dat Albertus, Andreas vel
 alius sub A litera positus cum bipenni stans, cum
 bombardâ, baculo vel re alia. B subiecta Abs idem
 bombardam explodens in simiam, suam, vel eas-
 dem baculo percutiens. Nec, Nicolaus emuncto-
 rio candelam emungens, Δῆλος, Daniel ignem ex-
 citans dat Δῆ, cui ordine succedens Lambertus
 qua in sartagine includet, ex qua actione po-
 steriorem syllabam λας compones quibus con-
 nexis dictionem propositam Δῆλος formabis. Hoc
 sicuti & sequenti præcepto, partium inflexionem
 respicientium, & pronominum voces formantur.

D A

vt Nam

vt Nam referet Nicolaus, aleam, atramentarium, amphoram super mensam ponens. Iam Iohannes idem faciens: tu Taurus vaccam comprimens, vt e contra. Negotium autem præsens, vt felicius succedat, notandæ sunt regulæ sequentes.

1. Vt personas resq; notissimas sumamus.
2. Vt forti imaginatione exprimantur.
3. Vt eadem syllabam componentes optimè cohæreant.
4. Vt persona agens primum ferè locum teneat, proximum res.
5. Quod si duæ fuerint similiter habentes se, prior in persona dextra constituetur posterior in sinistra, ita vt persona locū primum, res in dextra proximum, vltimum ea quæ in sinistra, teneat, vt Cur, exprimitur per Casparum, cum vera in dextra, & raastro in sinistra ad te conuersum.
6. Si duarum vna vt res locanda, altera vt locus affecta fuerit, illa prior, hæc posterior erit: verbi gratia, vt in eodem maneamus exemplo: Cornelius vitrum in risum ponet.
7. Si persona assumatur altera, res per accusandi casum elata medium locum tenebit: Accusatiuus enim rei datiuo personæ præcedit: vt Cornelius dat vitrū Reinerō.
8. Quod si hæc, vt instrumentum alteri applicabitur eidem illa præibit, vt idem ventilabro tollit rapas: vinculo rotam ligat: virgis Reinerum cædit.
9. Continens contento præponitur, vt tenet vrna ripas.
10. Sedes personarum rationi accommodata eandem proximè sequitur:

quitur: vt Iohannes sedens super lapidem dat li-
brum, Urbano super dolium sedenti. 11. In vo-
cabulis deligendis ne errorem similitudo pariat
diligenter cauendum est, vt si taurum sumas, ne te
bouem aut vaccam, aut vitulum accepisse arbi-
traris. 12. Dictionum Synonymia, quæ mater
horum errorum hac in arte dici potest summa cu-
ra studioq; fugienda est, ne scilicet vocem hanc en-
sis si sumpserit illam, gladius eiusdem cum hac
significationis, te sumpsisse putes. Quod vt vite-
tur dictiones in vsum hunc delectas in chartam
inscribes, & inscriptas crebrò perleges. Euitabi-
tur etiam eiusmodi error si generis eiusdem, re-
bus, accidens qualecunq; discrimen aliquod fa-
ciens, tribueris, easq; sic distinctas vocibus diuer-
sis abs te exprimendis accommodaueris, vt si en-
sem pro gladio lato, gladium verò pro tenui & ob-
longo accipias.

CAPVT VIII.

De Placito.

ARbitrarium seu placitum appello, cùm quis
in dictiones, in arte vel scientia circa quam
versatur, vsitatiores, vel alias non figuratas dictio-
nibus figuratis, nominibus proprijs personarum,
vel signis quibusdam veris aut fictis, expresserit:
vt L. Falcid. falce, de Aleator, alea: de Carbon.
edict. carbonario. Sic autem A, dabit aper, ab, ab-
D 5 bas,

bas, clam, clavis, palam, pala, inter, intercula, quomodo præpositiones reliquas, & Syncategoremata quæcunq; formare nõ erit laboriosum. 2. Formantur voces eiusmodi personis certis in harum tantum usum collectis: vt A, Alberto ad, Adamo: ante, Antonio &c. ita vt hæ cum illis literis primis conueniant. 3. Per signa excogitata à nobis, vt si quis pro præpositionibus accusatiuum regentibus, stellam auream collocet: pro ijs. quæ ablatiuum admittunt, argenteam: quæ vtrumq; partim auream, partim argenteam. Sic aduerbia loci, loculis, temporis, horologio confirmandi, sigillo, Demonstrandi, indice. Hortandi, tuba, similitudinis, norma effinges. Coniunctionibus copulatiuis, vinculum quoddam, tribuetur. Disiunctiuis, idem disruptum, Discretiuis, terebrum: aduersariis, cornua tauri, cerui, hirci, &c. Quod in interiectionum, & in cæteris coniunctionum potestatis similiter est sentiendum.

TRACTA

TRACTATUS III.

DE CONIUNCTIS dictionibus.

CAPVT I.

De Poëmatibus.

NActenus de Simplicibus, nunc de Coniunctis dictionibus, seu de Oratione nobis sermo erit. Orationis autē partes multas esse nemo ignorat, ex quibus eas quæ formationem exigere videntur, singularem, tractandas eligam à poëmatibus exordium capturus Poëmata memorizæ mandantur. 1. Formando primam tantum cuiuslibet dictionis literam, verbi gratia, vt versus huius: *O mihi præteritos referat, &c.* memor sum, vocalem O. Que certo quodam in loco posita formabo, qua regula vtimur, cum dictiones versuum initiales figuratæ non sunt. 2. Modus est, quo prima versus dictio figuratur, verbi gratia versus illius: *Poma dat Autumnus, &c.* recordabor per eum, qui poma pueris distribuit. Et huius vsus est in dictionibus formatis. 3. Cum rei conceptum seu versus totius summam figuræ exprimimus, verbi causa, vt dystichon hoc (*Nec*

qua praterijt rursus reuocabitur vnda. Nec qua praterijt hora, redire potest. memoria teneam, primo loco aquam, & iam ex gutturnio fluere cogitabo: secundo loco horologium ponam. vbi aqua fluens prioris, posterioris horologium summam exprimit. Hic rerum varietas, & multitudo ternis binis, singulisq; quandoq; vocibus in vno versu comprehensa spectanda est. eaq; si naturali memoriz non confidimus, tot figuris, quam multiplex illa fuerit, proferatur, necesse est, vt *Sylua feras cepit, volucres agitabilis aer.* Hic versus duo continet membra, hoc priore illud posteriore hemistichio, quibus obseruandis figuræ duobus in locis collocatæ, constituuntur. Fingo igitur syluam esse, vel naturalem quendam saltum ad hoc eligo feris repletum, supra quem volucres in aere circumuolitantes memoriz imprimo. 4. Ex superioribus compositus est, cum & literæ vel dictionis primæ & rei summæ notas excogitamus: qui quidem modus sicut operosior est, ita & commodior: vt pro versu hoc: *Nunc duo concordēs animam moriemur in vna:* duos in tuo dum complexu hærent, sub nuce mortem obire fingam: vbi nux tanquam locus prior, occurrens ad uerbum nunc, mors vtriusq;, rem versu expressam suggeret. 5. Et postremus est, cum initiales versuum literæ, figuris, actionibus aptè concinneq; cohærentibus donantur, quo modo versus 100. locis paucissimis

nis concludes. Exempla breuitatis causa prætermitto.

CAPVT II.

De sententijs ac legibus.

Sententiæ tum politicæ, tum sacræ, memorias traduntur, rei summâ simulacro vno, vel pluribus exprimendo adiuncta plerunque dictionis aut literæ primæ nota: verbi gratia, sententiam hanc: Non omnia omnibus æquè feliciter cedunt, ita formabis. Finge puerorum trium nucibus colludentium ternas vnumquemq; nuces in scrobē hac iniicere sorte, vt primo omnes tres, secundo duæ, tertio vna tantū incidat: per nuces, Non, dictionis primæ recordaberis per ternas nuces, omnia per pueros tres, omnibus, per casum deniq; nucū diuersum, non æquè feliciter cedunt. Nota autem neq; in sententijs, neque in legibus, neq; in vlla orationis parte verba singula notis esse exprimenda: sed illa solūm quæ rei medullam attingunt, quæq; diuersitatem tum qualitate, tum actione præsertim inferunt. Nam voces reliquæ cum earundem ordine naturali commendandæ sunt memoriæ quæ hac in arte ita exercebit se, vt rei simulacro totius contenta cætera sine vlla verborum mutatione retinere, retentaq; reddere consuescat. Quod sententiæ plura fuerint membra, plures quoque formæ ponendæ erunt, vt pro illa

Matth. 7.

Matth. 7. Petite & dabitur vobis &c. figuras statuam tres, primam, duos homines, hunc petentem, illum dantem loco primo: secundam, querentem & inuenientem secundo loco: tertiã, hunc pulsantem, aperientem illum loco tertio. Frequenter autem contingit, vt quot verba tot orationis membra videantur esse. Quare suam cuique notam apponere non inutile quandoque videbitur: hæc de sententijs. De Legibus tria videntur explicanda esse: primum est modus, quo res de quibus scriptæ promulgatæque leges sunt, aptè distincteque expressæ nobis repræsentantur: alterum est legum vel paragraphorum singulorum ad locos applicandi ratio: ita vt numerus eorundem obseruari commodè satis possit. Postremum est particularum in iure citandarum prompta & expedita retinendi via: de istis duobus præsentis capite agam, hoc postremo in caput de citatione reiecto. Quod ad leges obseruandas attinet, nihil ea de re hîc dicendum puto, cum modi quibus id fieri debeat, partim antecedente, partim sequenti capite à me (ni fallor) traditæ sint omnes: vt sunt literæ vel dictionis cuiusuis legis initialis notatio: rei siue negotij principalis imagine viua expressio: aperta rerum magnitudinis in vnam eandemque legem, aut paragraphum iniectæ partitio: membrorum si placuerit singulorum explicatio formatioque &c. ad applicationem igitur legum, & earundem

ARTIFICIOSA.

earundem paragraphorum si quos habent accedo: vbi curandum inprimis est, vt locos si illarū meminisse semper velimus quā plurimos, eosque immutabiles conquiramus, libri alicuius titulis singulis, certis quibusdam ex ijs destinatis. Hi deniq; sic describendi sunt, vt effigies secundū titulos efformatæ, & locorum distinctionem indicent & in quo titulorum quisq; cubiculo, vel domo inueniendus sit, eadem apertè tibi demonstrent; verbi gratia pro titul. 1. lib. 1. ff. statuum iustitiæ super eius in quo disponere titulum illum voluero, cubiculi iauuam mente ponam, pro 9. Senatorem, pro 10. Consulem, quod de omnibus obseruato titulis, pro quibus formandis te ad præcepta voluntaria, & ad alia tractanda, tria præcepta conferes. Quo factō cubiculorum locos hominibus, arboribus, animalibus terreis & aëreis, tūm angulis, tūm angulorum interstitijs vbi opus videbitur additis augebis iunctis illis figuris magnis. 4. Circulis in formam crucis terminatis parietibusq; affixis. Præterea opus est vt titulos eos, qui in libro vnoquoq; præscripti sunt, ordine disponas, memoriæq; mandes. Adhæc vtile admodū est, vt locos tituli alicuius legibus assignatos ita numeris distinguas, vt vnaquæq; , quota sit scire quamprimū possis, cui duo conducunt maxime, prius est, si eam cui s. vnus vel plures subijciuntur, legem signo quodam ab alijs se creueris.

Posterius

Posterius si figuris, quàm paucissimis leges comprehendere, ita ut legem vnam sequi additur: alteram, si fieri potest, effigies oculis exhibeat, sed hæc viua voce sunt explicanda.

CAPVT III.

De Periodis.

Epistolæ, Orationes Rhetoricæ, Conciones, Disputationes, & Sermones alij longiores, ex pluribus compositi periodis hac arte formantur, si periodos aut singulos aut principales tantum figuris exprimimus. Quare si quibus modis has formari conueniat, breuiter declarauerim, & dictæ orationis partes qua ratione memoriz tradantur, erit explicatum. Periodi aut vna aut pluribus partibus coniunctione discretiua, aduersatiua, causali, conditionali, seiunctis, aut certè ob rei varietatem diuersis constant. Si vnam tantum habuerit vel membra ea vnico conclusa est, vel pluribus, si vno vnaquæq; figura contenta erit: verbi gratia, Periodus 1. Epist. 12. lib. 5. Coram me tecum, formabitur per eum, qui cum epistolam, rubicunda vel tecta facie tradidit, statim abit. 2. Si plura extiterint membra, plures quoq; formari possunt imagines, ut periodus illa, Si te dolor aliquis corporis &c. plura continet membra, licet non plures vna partes, primum in voce dolor consistit,

ARTIFICIOSA.

consistit, quæ vulnere: secundum in ludos, quæ
 comœdia, tertium in fortuna, quæ rota, quartum
 in sapientiæ nomine, quæ serpente formatur. Fin-
 ges igitur quendam Simonem nomine vulnera-
 tum, juxta fortunæ rotam cum Serpente, quam
 dextra tenet, sedere ludo scenico in loco sequente
 instructo. 3. Si pluribus partibus constabunt pe-
 riodi, singulæ pari modo partes figuris donandæ
 sunt, vt periodus hæc. Si quid est in me ingenij
 &c. Pro Archia, quatuor absoluitur partibus, qua-
 rum tres priores per oratorem oculos igneos, os
 melle oblitum, librumq; dextra habentem con-
 formantur: quarta formabitur, si Albertus Licie
 (propter nomen poëtæ) & aristas iuxta se habue-
 rit. 4. Quod si periodus in membra fuerit con-
 scissa minutissima, vt est Inuectiuæ in Cat. 3. pe-
 riodus I. membra ea sic figurabis, vt locis quàm
 paucissimis simulacrorû contenta sit multitudo.
 5. Notantur periodi, dum rei & negotij totius bre-
 uiter & summatim comprehensi notam statuimus.
 Videndum autem est, vtrum actio & persona a-
 gens in periodo reperiat nec ne, id si fuerit, ima-
 gines per agentes personas formabimus: si hoc
 annitendum diligenter est, vt dictiones periodi
 principales actione edita à persona rei attributa
 exprimamus. 6. Exhibentur formati ijs, qui-
 bus constant argumentis, figuris, tropis, alijsque
 Rhetoricis ornamentis. 7. Primam tantum cu-
 iuslibet

E

iussibet

iussibet periodi dictionem vt de versibus docui,
notando, 8. Coniungendo modos plures.

CAPVT IIII.

De Orationibus & Concionibus.

Quia res quæuis ex partibus suis componitur,
& quia perfecta illius cognitio ex harum di-
stincta pendet notitia, declarata periodorum for-
matione, orationes quibusnam modis efforman-
dæ sint, facile cuius erit intelligere. Porro est
alius quidam modus orationibus per familiaris de
quo breuiter annota: Inspicienda primùm est, &
animo sedulo percurrenda res, tota oratione ex-
pressa, vel à nobis dicendo mox exprimenda, quæ,
qualis sit, quibus personis actionibusq; constet,
(tum in partes rhetorum proprias) distributa,
quid in harum vnaquæq; fiat annotandum, &
pro rerum, personarum, actionum, argumenta-
tionum, & locorum Rhetoricorum varietate atq;
distinctione quælibet in suas partes iterum reso-
luta, figuris aptissimis exprimi debet. Sed hîc
memoriam suam naturalem, dicendiq; faculta-
tem quisq; perpendet, vt pro viribus illius multi-
tudinem partium, locorum, atq; formarum, vel
augeat, vel minuat. Conciones eadem dispo-
nendi ratio est, quare ab eo, qui concionator con-
cionem habiturus est, ea in duas, tres, quatuor,
vel plures pro diuersitate materiz partes prima-
rias

ARTIFICIOSA.

rias diuidatur, mox harum vnaquæq; in minores
secabitur, sectæq; figuris aptissimis, quoad fieri
poterit, expressæ in locos ordine sibi succedentes
firmiter collocabuntur. Duo verò de locis hîc
notanda occurrunt: primum est, vt partibus ma-
ioribus loca propria & rei maximè conuenientia
tot eligas, quot minoribus, in quas illæ distinctæ
sunt sufficere putabis: Alterum, vt locos testimo-
nijs scripturæ, atque auctoritatibus DD. tract. 1.
præscriptos & infra latius explicandos, pro illo-
rum multitudine tribus præfigas.

CAPVT V.

De historijs & negotijs.

Historiarum, cum Ecclesiasticarum, tum poli-
ticarum, aliæ sunt vniformes, difformes aliæ.
Vniformes appello eas, quæ actione vnica absol-
uuntur: difformes, quæ actionibus varijs ab iisdem
personis vel diuersis transactis constant. Man-
dantur autem memoriæ historiæ, cum actiones
singulas personis, habitu, gestibusq; accommoda-
tissimis, notissimisq; adhibitis, ita instituiamus,
vt luculenter, distinctè & ad viuum quasi expres-
sè repræsententur. Quæ res quia per se aperta est
fatis, non est cur eam exemplis cuiuslibet passim
obuijs manifestem. 2. Notantur historiæ, cum
vnicam tantum negotij principalis maximeque
E 2 notabilis

notabilis, & hanc à cæteris historijs notam distinguentem ponimus, quod quidem pictoribus, statuarijs, ac pictoribus in exprimendis historijs vilitatissimum est, verbi gratia, Historiæ de Cyr. I. Iust. recordaberis, per vitem ex naturalibus virginis enatam, per expositum à pastore puerum, per hunc à cane lactatum: deniq; per filium patri comedendum in conuiuio appositum. Negotia à te conficienda notabuntur modis itidem duobus: priore, si in locis, vbi eadem agere decreuisti, vel tibi maximè obuijs, eorum signa statueris posteriore, si in digitis & articulis, prima cuiuslibet litera depicta notas posueris.

CAPVT VI.

De Argumentatione.

ARgumentationis species duas, vt præcipuas, hoc loco tractandas, accipiam Syllogismum & Enthymema, de illo prius, de hoc posterius agendo. Syllogismi notantur, cum vel medium vel præmissas formamus. In disputationibus prolixioribus, mediorum tantùm imagines effingi, easq; in partibus corporis illius hominis quo cum disputamus, vel alterius, eo, quem in partibus humani corporis tradidi, optimè disponi consultum est. In alijs præmissæ vtriusq; facta simulacra in corpore humano sic distribues, I. Ponendo maiorem

ARTIFICIOSA.

maiolem in pectore, vel ventre, probationes maioris, in dextro hominis latere, minoris in sinistro.
2. Maiorem in dextra, in sinistra minorem ponendo. Rationes vtriusq; eodem quo ante collocandæ erunt ordine. Affirmationem, negationemq; propositionum aduerbes. 1. Signo capitis ab homine, super quem argumentum collocasti, dato. 2. Signis ijs, quibus in absoluendis damnandisq; reis antiqui vti fuere, vt affirmationem calculo albo, negationem nigro, illam, saba alba, hanc, nigra, illam creta, carbone hanc notando.

CAPVT VII.

De ratione dictandi.

Dictandi ratio, qua res plures & diuersas eodem dictamus tempore, duplex est, & scripto & ex memoria: illa quidem simplicior faciliorq; hæc verò difficilior, atq; artificiosior est. Qui igitur diuersas scriptoribus diuersis prælegere vult materias, primò curabit vt folia chartæ, pro vnaquaque materia comparata multitudine dictionum, aut saltem sententiarum, membrorum, versusum æqualitate, quantum fieri potest, conueniant. Deinde membra versus aut sententiarum folij cuiuslibet virgulis longioribus separatim distinguet, & distinctas numerorum formas notabit. 3. Membra singula singularum memoriarum,

materiarum sic distincta & annotata hoc ordine Scribis, dictabit, vt primo membrum 1. fol. 1. vbi prælegerit, mox secundo membrum 1. folij seu materiæ 2. Subijciat tunc tertio folij 3. membrum 1. Hinc quarto fol. 4. membrum quoq; 1. Quo facto ad folium primum rediens ex eo Scribæ primo, membrum secundum leget: post hoc secundo folio, Secundo secundum: hinc tertio, secundi folij tertium, &c. quam viam si tenuerit efficiet vt scribarū vnusquisq; materiam sibi prælectam eodem tempore habeat absolutam. Ex memoria dicturus locis pro materiæ diuersitate sibi propositis, vnā post alteram iam iam prælectam, acie mentis leuiter applicata mandabit ordinem illorum perpetuò iterando.

CAPVT VIII.

De Tempore.

QVoniam ad citationem cūm tempus tūm numerus maxime pertinet, de duobus his prius, quā de illa dicam, necesse est. Tempus communiter acceptum formabitur sphaera Mathematica, siue Astrolabio ab angulo celerrimè circumacto. Partes eius duplices sunt, aliæ essentiales, accidentariæ aliæ. Essentiales sunt præsens, quod per caput Leonis, vel per dictam sphaeram ramusculis cera si ad axis extremitatem, vtramque cum fructu possitis exprimitur: præteritum notatum

per

per lupum, vel caput illius, per eandem sphæram ramusculis arefcentibus deformatum: futurum à cane lingente, à gallo vel pauone canente, à sphæra cum ramusculis pulchrè florentibus exhibitum. Hæc de partibus essentialibus. Accidentalium temporis partes multæ sunt, ex variarum qualitatum obseruatione desumptæ, quarum præcipuæ sunt hæ: annus, qui per serpentem caudam sibi mordentem vel per circulum aureum magnū exprimitur. Lustrum, quod gesticatoribus: Decennium, quod puero super baculum equitante, vel alpha, aureo colore picta. &c. Vide pictas de hominum ætatibus imagines & figuras, quibus notari maiores annorum numeri solent. Mensem vniuersaliter sumptum: Luna, vt causa illius, aurea ostendet. Menses ipsi modis varijs exprimuntur, figuris Calendarijs de mensibus frequenter appictis: vt Ianuarius sene igne se calefaciente, vel epulante. Februarius, semente &c. 2. Effectis suis potioribus, vt Aprilis, gramine: Maius, floribus: October, vuis &c. 3. Per figuras 12. signorum Zodiaci, vt Ianuarius per Aquarium, Februarius per Pisces, Martius per Arietem &c. Exhibentur deniq; festis præcipuis, mensibus singulis incurrentibus, de quibus Calendarium consule. Dies, 12. horarum tabula notabitur, si generaliter eum sumpseris. Hebdomadales signabuntur dies, 1. Septem planetarum figuris. 2. Characteribus

E 4 planeta.

planetarum. 3. Metallis ijs, quibus planetæ influunt. 4. Christianorum more, dies Solis resurrectione Domini: Lunæ, maledictione fici: Martis, nuptijs Canæ Gallileæ: Mercurij, concilio & venditione Christi: Iouis, Cœna Domini: Veneris, crucifixione: Sabbati, sepultura eiusdem. Noctem indicabit candela, Lucerna, ampulla: horam, quoduis horologium. Momentū, ictus oculi.

CAPVT IX.

De Numeris.

Numeri modis annotantur tribus 1. Suis ipsi notis colore nigro, rubro, vel aureo magnitudine debita formatis. 2. Figuris artificialibus, vt vnitas numeri principium, hasta, columnula, virgula, baculo. Duo, pisce os aperiente, furca, bicuspide, patibulo duabus columnis fulto, animali bipede quocunq;. Tria à tripode, à sede tribus fulsa pedibus, à furca tricuspide, ab equo trahente carrum, à patibulo duobus postibus erecto, fureq; in eo suspenso, vel ab alio tribus fundato columnis, offeruntur. Quatuor, dabit scamnum vel mensa, feratrum, animal quadrupes, currus, &c. Quinq;, exprimet figura quinq; habens angulos, monotrochium, vel forceps ansis erectis, diductisq;, equus currum trahens. Sex, formabit tripus super tripodem, sedes quæ constat tribus pedibus,

dibus super aliam totidem suffultam posita: Animal quadrupes, & cornutum: Limax è testa caput exerens: currus à duobus equis tractus. Septē, exprimuntur gnomone, duobus ostij angulis, patibulo militari semidimidio, curru à tribus equis tracto. Octo, exhibent duo annuli, duo globi, duo poma, duo scabella, vno super alterū vbiq; posito. Nouem, efficies tripodibus, vel sedibus, tripedalibus tribus sibi mutuò impositis. Tripode vel sede tripedali ab animante quadrupede cornutoq; , vt boue, ceruo, &c. cornibus portata. Decem dabit crux, anguis sibi caudam mordens, pepo, caput papaueris, pomum, circulus, annulus, globus si vnitatibus postposueris. Cæteras numerorum species ex harum inter se varia dispositione formabis. Huc pertinent, quæ numerum 50. denotant, vt Ocrea, pes, securis, gnomon, alarium, &c. vt L. posita. Centum representabit semicirculus, cornu, arcus, calx ferratus. Quingenta vas cum duabus ansis, arcusq; Turcicus vt D. collocatus. Mille, anchora & alia, vt M. formata. 3. Formabunt numeros artifices 10. vel 14. diuersi, numerum ex primis decem certum vnusquisq; referens, quæ res ad figurandas idonea admodum est, ita vt adhibito dimidiæ horæ exercitio, res miræ vtilitatis efficiatur.

E S CAPVT X.

CAPVT X.

De formatione particularum citationis maiorum.

Partes citationis sunt duplices, ampliores siue maiores, & angustiores siue minores. De his igitur dicturus, primò Maiores quæ sint, & quomodo formentur, declarabo. Deinde quas angustiores vocem, quænam eæ sint, quot modis notandæ, aperiam. Demum qua locis ratione citationū particulæ debeant applicari similiter ostendam. Ampliores voco partes, auctorem & opus, siue librum auctoris. Auctor modis exhibetur quatuor. 1. A sua imagine, vt S. Matthæus ab angelo, Lucas à boue: Sic David, Aristoteles, Galenus, Iustinianus, & alij à simulacris suis, si nobis ea fuerint, repræsentantur. 2. Ab opere, quod conscripsit: hoc quemadmodum fiat statim dicetur. 3. A libro figuræ auctoris iuncto, vt S. Marcus per Leonem, & librum obseruabitur. Quod si libri eiusdè extiterint plures, distinguendierunt in hunc modum. Primò libri cuiuslibet notatione auctori adiuncta, de qua infra. 2. Gestibus aut signis eidem pro librorum diuersitate diuersis attributis, verbi gratia, pro Euangelio S. Iohannis, ipse concionabitur: pro epistola, scribet: pro Apocalypsi, mentem & oculos in cælum erectos habebit. 3. Distinctione librorum colore diuerso

diuerso assignata, verbi gratia, volumen Oratio:
 Cicero: primum, colore aureo, alterum rubeo,
 tertium viridi erit infectum. Quarto, nume-
 ro libris inscripto, vt volumen 1. vnitatem in li-
 bri superficie posita, secundum binario, ternario
 tertium. Offertur demum scriptor vel auctor per
 aliam personam nomine & officio sibi non dissi-
 milem: vt Bartholus per eximium Iurisperitum,
 Galenus per Medicum præstantissimum &c. Li-
 ber modis obseruabitur septem. 1. Sua ipsius fi-
 gura, quod fit, cum eos qui ob lectionem assidu-
 am, vsuq; quotidianum nobis notissimi sunt, in
 locum vi mentis ponimus. 2. Cognoscitur per
 auctorem, quod fieri solet cum vnicū tantum ali-
 cuius extat opus. 3. Per auctorem & librum si
 notus vterq; fuerit. 4. Per inscriptionem seu ti-
 tulum libri, vt liber Aristotelis de cælo formabi-
 tur per librum solum, vel per Aristotelem cum li-
 bro, qui stellis depictus fulgebit. 5. Per libri ma-
 teriam, quæ cum inscriptione sæpè conuenit: quæ
 si partialis, multiplexq; in eodē reperiatur libro,
 hic per vnāquamq; illarum, si notabiles & di-
 stinctiue fuerint, poterit assignari, vt Primus liber
 Moysi, per hominis creationem, per casum primo-
 rum parentum, per fratricidium Cain & Abel: per
 diluuium seu per Arcam Noë: & per Arahama
 filium occidentem, & per alias ibidem repertas
 historias: quod idem in omnibus aliorum aucto-

rum libris obseruatu dignum est. 6. Formantur juxta præcepta de dictionibus ignotis data: vt Aristotelis Logica, lorica: Physica, vesica: Digesta, digitis in manu ingentibus. Pandecta, pane, panno &c. Authen. aucupe, auro, aue &c. Codex, codice propriè sumpto, vel cortice. Feud. funda, fidelia, fide, &c. 7. Tandem per signa consueta seu arbitraria: vt Digest. seu Pandect. ff. vel x. vel per librum panno Pantheræuè pelle obductum: lus canonicum seu Pontificium vel per ingentem librū, à canonico quodam, aut à S. Pontifice monstratum, sicuti ciuile, per librum à ciue tentum, & idem de omnibus omninò libris iudicium est. Nunc ad alteram citationis partem procedam.

CAPVT XI.

*De formatione particularum
minorum.*

Angustioris citationis partes eas dico, quæ amplioribus, vt particulae adiunctæ, rei alicuius tractatum in minores quasi partes dissecant: quales apud Theologos sunt dist. quota: apud Iurisperitos num: lex, §. &c. cū prima L. aut §. dictione. Apud Medicos cap. Sect. Aphor. &c. Apud Philosophos text. com. &c. de quibus in sequentibus. Hæ & similes citationum formulæ modis formantur quinque: 1. Si maiusculis eas in libris, vel coro-

vel coronis, characteribus ijs, quibus ab auctoribus
 præscribi solent, depictas finxeris. 2. Primas ea-
 rum literas literis instrumentalibus à Rosello l. 2.
 depictis exprimendo. 3. Easdem literis vario
 membrorum situ, formatis effingendo, de quibus
 idem. 4. Per ea corporis humani membra quæ
 syllaba vel litera vna, vel pluribus cum illis con-
 ueniant, vt si quis pro art. arteriam digiti, vel au-
 rem tangat, pro part. papillam, barbam, popli-
 tem &c. pro quot. costam, pro membro mentum,
 pro dist. digitum erigat vel dentes monstret: pro
 quæst. sinistrum extendat brachium: Respub.
 ostendent renes: cap. caput: can. capilli, vel canî
 potius: leg. pollex, lingua, labium: parag pala-
 tum, pileus: tib. tibia, tempora: collat. collum:
 vers. vertex, venter, vmbilicus. gloss. genæ. genu.
 cons. collum: tract. testiculi, tali: sect. spina, sca-
 pula: nu. nasus &c. com. comæ id est crines pro-
 lixi: tex. tempora &c. Iuxta præcepta de dictioni-
 bus non intellectis antea proposita, vt quot. qua-
 dra, quasillo: distinct. discerniculo, disco: part.
 chartula, parma: art. arcu, arca: memb. mensa,
 mentha: quæst. quercus ramusculo vel veste: re-
 spons. regula, remo, rectè: conclus. clauastro, com-
 pede, pugna: cap. capra, catto: can. canè, candela.
 Consul dabit concha & interdū consul: num. nux,
 nummus. leg. fex, lilium, veruex, halec. S. gra-
 phium, graphiarium: tit. vitulus, tibia, titio: vers.
 verticulus,

verticulus, veru, virgula. Glossa formatur glo-
bo, glomare, glutine: tract. trabe, trocho, trochylo:
sect. serra, securi, scisso stramine: text. textoris
quodam instrumento, tessera, testa: com. comen-
to, coma, cochleari. Princip. monstrabit radix,
fax, cor. Fin. funis: in fin. infula, infundibulum:
dist. digitus, digitali ornatus. Eodem, tandem
per cotem annotabis.

C A P V T X I I.

*De applicatione dictarum particulá-
rum ad locos.*

Quod ad dictarum particularum ad locos ap-
plicandarum rationem attinet, manifestum
in primis est, earum se vel vnicam tantum offerre,
vel duas, vel tres aut plures frequenter concurre-
re. Notandum deinde est, illas vel homini, vel
parieti, vel vtriq; posse applicari. Hæc vt intelli-
gantur exempla quædam, iuxta particularum au-
ctionem ordine proferam. Primus igitur modus
quo solum auctor, vel liber eius citatur, satis aper-
tus est, cum nimirum auctoris simulacrum, vt
hominem alium eiusdem nominis, officij, digni-
tatis aut facultatis pro auctore ipso à nobis semper
habitum, loco accomodemus, iuncto ei, si ne-
cesse fuerit, signo quodam auctoris nomen indi-
cante. Si partes iungantur duæ, maior scilicet &
minor,

minor, vel utræq; super hominem locabuntur, ut si dicatur Matth. cap. 3. D. Matth. vel alius ut iam dixi, pro eo cum angelo constitutus, super sedem tripodalem sedebit, aut digitos tres eriget, aut totidem caput tanget, vel numerus tabulæ oblongæ circulis vacuis, albisq; pulchrè distinctæ parieti affixæ, vel personæ in manum datæ, inscribetur, particula capitis prætermissa. Nam aduerte, si operis alicuius distinctiue particulæ tibi notæ fuerint, eas formari aut exprimi superuacaneum pernitus esset, cū plus officiant memoriæ quàm profint. Quod si auctorem sequatur solūm nomen libri, hic vel notus tibi erit, vel ignotus: si illud, dabitur iste liber in manum auctori: sic hoc, figuratitulum libri nominatum referens, ei iungenda erit. Si partes duas ampliores vna sequatur angustior, eodem ut supra modo formabuntur, ut Aristoteles de cælo, lib. 2. notabitur per librum ab Aristotele conscriptum, mihiq; notum, cum binarij numeri inscriptione: vel per librum stellis vndiq; pictum, ab eo qui tollit duos digitos: aut animal bipes, penes se habeat, exhibitum. Quod si duæ fuerint minores, cum maiore in medio posita, ut l. 3. vel l. testium ff. de test. hominem cum libro, ff. tibi notum nota, vel eo, de quo dictum est, discrimine à cæteris seiuncto, perpetuum habebis, super quem particulas eiusmodi colloques. Pendebit igitur huic ex illo liber, dextraq; furcam

tricuspi-

tricuspidem, tripodem, vel digitos tres erectos tenebit, aut tandem arieris testiculos in eadem manu, cuius index annulo aureo ingenti erit ornatus, habebit, quemadmodum in sinistra testiculos alios animalis eiusdem vel alterius. Præterea si quatuor erunt particulæ, vel ad pauciores reducuntur, vel formabuntur omnes: si illud, ut prius disponentur: si hoc, tribuentur homini sic, ut particula prima, siue liber in pectore ponatur, secunda in manu dextra, tertia in capite, in manu sinistra quarta, ut l. seruus 7. ff. de bon. posses. dextera seruum, quem nosti percutiet is, qui gnomonem super caput erectum habet, sinistraq; sportulam, pomis (pro bonis) portat. Idem fiet, si §. legi additur ut l. Bona §. Inuito aut ff. eod. poma manu dextra feret, capite vitem cum aue, sinistra cotem. Adhæc si particularum quinque fuerint, secundam in pede, tertiam in manu dextri lateris, sicut quartam in manu, quintam in pede sinistro locare poteris, ut si locus prædictus, iuncta §. nota rursus alligatus sit ad pedem dextrum, vel in faculo caligarum poma deponam, pro §. pileum in manu dextra, pro inuito auth. vitem cum aue in sinistra: pro eodem, cotem sinistro annexam esse pedi comminiscatur. Insuper si partes fuerint 6. capitis verticem dictis membris adiunges, ut l. Navis onust. 4. §. cum autem 2. ff. de leg. Rhod. nauem rebus quibusuis onustam ad dextram illius

lius pedem aduectam finges, qui dextrâ animal quadrupes tenet, capiti verò cauterium, dictiones has, Cum aut. per contractionem referens, impressum habet. sicut in sinistra furcâ bicuspidem, & ad pedem sinistrum, leberem, lagenam, vel halicem super rotam positam. Tandem si plures addere particulas, vt l. vt s. & alias volueris, in plures quoq; partes hominem diuides.

CAPVT XIII.

De conditionibus figurarum.

Quemadmodû supra locis conditiones quasdam assignaui: ita hoc loco, proprietates alias circa figuras diligenter obseruandas tradam oportet. Prima igitur omnium est, vt res prius, quàm figuris conseruantibus, donetur bis, teruè tardè & distinctè, vt Cicero vult, perlegatur. 2. Quærendæ eligendæq; sunt, formæ rebus conuenientissimæ, notissimæq;, vt earum admonitu in rem memoriâ facilè deueniamus. 3. Figuris motus & actio tribuenda est: nam res otiosæ, immotæq; iacentes, memoriâ minùs acriter excitant. Quare notandum est, rem esse vel motus subiectam, vel eiusdem expertem: si illud, per se quid res agere fingetur, vt Vulpes Gallinam portabit, Quem Lupus: si hoc, rebus mobilibus per se attribuentur, & ijs præsertim, cum quibus iunctæ

F

commodè

commodè instituat^{ur} actio. 4. Formæ sic operabuntur, vt effectus, vel delectationis, vel tristitiæ, vel iræ, vel indignationis, admirationis, commiserationis, aut alios qui sunt generis eiusdem, moueant. 5. Non vna, vni tantum loco, rei semper infigenda nota est, cum figuræ plures, lentè cogitatèq; formatæ vnum in locum transferri queant: quod in personis collocandis rectè fit, cum maiori minores plures subiungantur. 6. Figuris vtemur, quæ locis naturali quadam communicatione conueniunt, vt dum Sutoris quid officina locare vis, instrumentis in ea repertis vti studebis, quò fit, vt naturalibus, siue artificialibus potiùs, quàm fictis vramur simulacris. 7. Neq; altæ nimis, humiliores, quàm par est, erunt imagines, cum vtrumq; genus oculos grauet. 8. Cauendum summoperè est, ne res eadem eodem vel sequenti die ad res diuersas exprimendas: neq; pro eadem sæpius in eadem materia sumatur: quod in repetitione confusionem facilè pareret. Quapropter pluribus diuersisq; figuris abundemus necesse est. 9. Rem tamen eandem accidentibus, vel modo quodam adiuncto sibi diuersam sæpius, vno eodemq; tempore accipi, vel pro eodem vel pro diuersis, nihil prohibet. 10. In figuris earum rerum, quas firmiter in animis nostris diuq; hæere cupimus collocandis, repetitio est longè utilissima: Vt forma secunda posita, simulacrū primum, priusquam

priusquam ad tertium formandum progrediamur, inspiciendum rursus est, seduloq; perpendendum. II. Notandum præterea est & id, de quo crebra facta est mentio, eorum solùm membrorum imagines formandas esse, quæ vel diuersas sententias inchoant, vel res distinctas, maximeq; inter se cohærentes significant: quæ enim eiusmodi, vt naturali inter se vinctâ constructionis copula sint, eorùm diligens memoria naturalis custos erit.

CAPVT XIII.

De remouendis simulacris.

Rerum earum, quas simulacris donatas hac arte ediscimus, duo sunt genera: vnum stabile & perpetuarum: alterum mobile & temporariarum. Erunt igitur illarum rerum, quas firmiter semper in memoria hæerere volumus, loci & situ suo, ac figura, & qualitate imaginum uniformes ac immutabiles: harum verò quas excidere facile patimur, simulacrorum varietate mutabiles, sibiq; semper dissimiles. Quare vt ad propositum veniam, simulacra quo pacto à locis vsui quotidiano destinatis aboleri, dimoueri, extirpariq; possunt, hoc capite vbi breuiter ostenderem, finem huic libello imponam.

Primum si rerum effigies, locis non firmiter admodum applicatæ fuerint, delebit eas breue

80 DE MEMORIA
temporis spatium. Præterea quemadmodum ad
rem memoriæ dandam, animi firma utimur ap-
plicatione, ita hæc ad eandem obliuione perpetua
obruendam adhibenda erit. Ad hæc figuras à
tonitru factas, quassatasq; à fulmine tactas & com-
bustas, à grandine discussas ac prostratas, ab im-
bre repentino ac præcipiti abstersas: ab vndarum
augmentatione ac fluxu à cubiculis penitus re-
motas, excogitare consultum est. Idem, homo
vnus vel plures ebrij, turbulenti, & furiosi præ-
stabant, si eos armata manu in cubicula irruere,
magnoq; impetu ac conatu, simulacra quæq; præ-
cipitare, forasq; eijcere finxeris. Ad hæc ancilla
cubicula scopis verrens, imaginesq; locis suis fo-
râs motas, vnâ cum quisquilijs exportans, idem
efficiet. Pictor tandem nouum cubiculis
colorem inducendo, figuras delebit
omnes.

FINIS.

164 D 74

AB 164 014

X 1379654

ULB Halle

3

005 938 422

164

DE
MORIA
IFICIOSA
IBELLVS.

Auctore

IE AVSTRIACO.

*unq; status aut conditionis
cipue vero literarum studio-
Theologis, Iurisperitis, atq;
toratus apicem ascendere
t, maxime utilis &
necessarius.*

NTORATI,
*nius Bertramus Academiae
phus. Anno Christi
DCII.*

2